

Dariusz Jemielniak

SOCJOLOGIA INTERNETU

Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR
Warszawa 2019

Recenzje: prof. dr *Krzysztof Konecki*,
dr hab. *Kazimierz Krzysztofek*

Redakcja i korekta: *Ewdokia Cydejko*

Projekt okładki: *Katarzyna Juras*

Na okładce wykorzystano zdjęcie z Wikimedia Commons
autorstwa Matta Britta (licencja CC-BY 2.5),
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Internet_map_1024.jpg

Zdjęcie autora na skrzydełku wykonał VGrigas, WMF
(licencja: CC-BY-SA 3.0), [https://commons.wikimedia.org/wiki/
File:Dr._Dariusz_Jemielniak-2.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dr._Dariusz_Jemielniak-2.jpg)

Publikacja dofinansowana ze środków
Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji
DEC-2012/05/E/HS4/01498

Copyright © 2019 for the Polish edition
by Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa

ISBN 978-83-65390-07-3

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Wiślana 8 (róg Browarnej), 00-317 Warszawa
tel./faks 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91
dział handlowy: jak wyżej, w. 108
e-mail: info@scholar.com.pl
www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze
Skład i łamanie: WN Scholar (*Jerzy Łazarski*)
Druk i oprawa: Fabryka Druku, Warszawa

Spis treści

Od autora	7
1. Wprowadzenie	11
2. Rewolucja internetowa	16
2.1. Relacje on-line	17
2.2. Koniec wiedzy eksperckiej	23
2.3. Gospodarka dzielenia się	31
3. Metody badania społeczności internetowych	38
3.1. Badania ilościowe	44
3.1.1. Big Data.	44
3.1.2. Analiza sieciowa.	60
3.1.3. Sondáže on-line	68
3.1.4. Kulturomika	74
3.1.5. Scraping	80
3.1.6. Inne przydatne narzędzia	87
3.2. Badania jakościowe	93
3.2.1. Etnografia cyfrowa	95
3.2.2. Analiza przypadku	112
3.2.3. Wywiady on-line	117
3.2.4. Analiza narracyjna	120
3.3. Badanie wytworów kultury	126
3.3.1. Kultura remiksu a polityka	128
3.3.2. Badanie humoru.	132
3.3.3. Memy internetowe	136
4. Etyka badawcza	144
4.1. Internet jako źródło infamii	147
4.2. Anonimowość	150

4.3. Prywatność	152
4.4. Świadoma zgoda	156
4.5. Własność danych	160
4.6. Poufność danych	161
Zakończenie	166
Podziękowania	168
Bibliografia	169
Indeks nazwisk	219

Od autora

Zdecydowałem się napisać tę książkę, bo podobnej pozycji po prostu jeszcze nie ma, a także dlatego, że mam dość nietypowe doświadczenie zawodowe; przynajmniej potencjalnie pozwala mi ono napisać monografię, którą trudno byłoby napisać komuś innemu.

Po pierwsze, jestem naukowcem. Wszystkie stopnie i tytuł profesorski formalnie mam z zarządzania, ale ponieważ jest to dyscyplina mocno czerpiąca z innych (Kozmiński, 2007, s. 7–10), od kilkunastu lat zajmuję się badaniami, które wprawdzie znajdują w niej swoje miejsce, ale można zaklasyfikować je jako socjologię Internetu¹, względnie okazjonalnie – antropologię cyfrową². W ramach prowadzonych przeze mnie badań udało mi się zrealizować kilka dużych projektów jakościowych. Pierwszy, z zakresu socjologii pracy i zawodu, a także teorii organizacji, miał jeszcze tradycyjny charakter: podejmował temat pracy opartej na wiedzy i dotyczył programistów w Polsce i w USA, w Dolinie Krzemowej i rejonie tzw. Route 128 (Jemielniak, 2008a; Jemielniak, Kociatkiewicz, 2008, 2009). Realizowałem go najpierw na Wydziale Antropologii Cornell University na zaproszenie Davydda J. Greenwooda, a następnie na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley na zaproszenie Neila Fligsteina, akademika z tamtejszego Wydziału Socjologii. Zaowocował on monografią habilitacyjną (Jemielniak, 2008c), którą następnie po zmianach i adaptacjach opublikowałem także po angielsku (Jemielniak, 2012c). Mam zatem

---

¹ Internetu rozumianego jako sieć, nie medium. Por. http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1032:internet-.

² Tak przynajmniej klasyfikują to, co piszę, zachodni wydawcy, inną natomiast jest sprawa, na ile ostre podziały interdyscyplinarne mają w ogóle sens: badanie społeczności internetowych można przypisać także do takich dyscyplin, jak kulturoznawstwo, nauki o mediach czy nauki o komunikacji społecznej. Stąd decydujące znaczenie ma pewne rozłożenie drugorzędnych akcentów czy tradycji literaturowych.

doświadczenie praktyczne w badaniach organizacji i zawodów. W podobny sposób, dzięki wykorzystaniu obserwacji, analizy przypadków, wywiadów pogłębionych i kwestionariuszy, realizowałem także projekt poświęcony socjologii zawodów prawniczych, badając m.in. prawników z harwardzkiego programu LL.M. (Jemielniak, 2014b, 2014c, 2014d), na zaproszenie Richarda B. Freemana z centrum badawczego Labor and Worklife tej uczelni. Kolejny duży projekt, jaki podjąłem w latach 2006–2014, koncentrował się już na społecznościach internetowych i przyniósł rezultat w postaci pierwszej na świecie etnografii społeczności Wikipedii (Jemielniak, 2014a); Media Ecology Association nagrodiło ją w roku 2015 nagrodą Dorothy Lee Award za wybitną pracę naukową z dziedziny ekologii kultury, rok później książka została wyróżniona Nagrodą Naukową Prezesa Polskiej Akademii Nauk. To dzięki tym badaniom miałem szansę pracować w latach 2015–2018 najpierw jako *fellow*, a później jako *faculty associate* w Berkman-Klein Center for Internet and Society na Uniwersytecie Harvarda, a także przez dwa lata w Center for Collective Intelligence w Massachusetts Institute of Technology. Osiągnięcia te utorały mi drogę do Visiting International Fellowship na Wydziale Socjologii University of Surrey w 2019 roku. Badania Wikipedii prowadzę do dziś, poznawszy dobrze tę społeczność, ale od jakiegoś czasu zajmuję się także badaniami ilościowymi zjawisk internetowych, nie porzucając wszakże innych prac jakościowych i teoretycznych. Wszystko to razem sprawia, że mam interdyscyplinarne doświadczenie naukowe w dziedzinie socjologii technologii, a zwłaszcza socjologii Internetu, które może być użyteczne dla innych.

Po drugie, jestem także aktywnym działaczem społecznym i praktykiem. Od kilkunastu lat angażuję się w przeróżne inicjatywy pozarządowe, takie jak np. Collegium Invisible, któremu przewodniczyłem trzy kadencje, program English Teaching Fundacji Nida, w którego grupie doradczej się udzielam, czy Centrum Nauki Kopernik, którego rady naukowej jestem członkiem. Ze społecznościami internetowymi łączy mnie jednak przede wszystkim działalność w Fundacji Wikimedia, w której dwukrotnie wszedłem w skład kilkusobowej Rady Powierniczej. To doświadczenie sprawowania kilkuletniego nadzoru nad zarządem i kształtowania strategii piątego

najpopularniejszego serwisu internetowego na świecie, jak i bodaj największej aktywnej społeczności otwartej współpracy w historii, dało mi ciekawy wgląd w to, jak w ogóle działa świat Internetu od kuchni. Oprócz działalności społecznej miałem też okazję uczestniczyć w projektach komercyjnych: m.in. stworzyłem i rozwinąłem największy polski słownik internetowy: **ling.pl**, a także platformę e-learningową **langoland.com** największej polskiej szkoły językowej, British School. Obecnie (w grudniu 2018 r.) pomagam, jako współtwórca, rozwijać Insta.Ling (**instaling.pl**), darmowy, innowacyjny system uczenia słownictwa obcego oraz ortografii, wspierający kadrę pedagogiczną polskich szkół, z którego regularnie korzysta ponad 140 tysięcy uczennic i uczniów. Byłem też zaangażowany jako mentor i juror w rozmaitych polskich i międzynarodowych konkursach startupowych. Dlatego, choć nie jestem ekspertem od technologii, dość dobrze rozumiem, co technologia umożliwia, a także, jak od środka wyglądają projekty informatyczne i internetowe.

Piszę to wszystko nie po to, by się chwalić, lecz by pokazać swoje zaplecze i zwłaszcza punkt wyjścia. Ten bagaż pod pewnym względem ułatwia mi opisywanie metod badawczych, czasem jednak stanowi utrudnienie. W niniejszej monografii pokażę, jak można badać społeczne zjawiska internetowe. Nie zaprezentuję oczywiście wszystkich możliwych narzędzi, bo nie na wszystkich się znam, ale postaram się przedstawić główne podejścia, opierając się również na przeglądzie literatury i badaniach innych autorów i autorek. Opiszę – na podstawie własnego i cudzego doświadczenia – w jak różnorodny sposób można uprawiać socjologię Internetu. Nie roszczę pretensji do najlepszego sposobu badań, a omawiane autorskie podejście z pewnością zawiera wiele ułomności i wad, wynikających po prostu z moich własnych niedociągnięć i braków. Jest to jednakże podejście, które znam i które pozwoliło mi przejść dość ciekawą ścieżkę w sferze tak badań, jak i praktyki.

Niniejsza książka stanowi rozwinięcie też z artykułu opublikowanego w *Studiach Socjologicznych* (Jemielniak, 2018, s. 8–29), po którym otrzymałem nieco zachęt, pytań i próśb o ciąg dalszy – za które jestem bardzo wdzięczny, bo ostatecznie zdopingowały mnie one do pracy. Ponieważ konspekt, propozycja wydawnicza i wybrane

rozdziały zostały też pozytywnie zrecenzowane i zaaprobowane przez kolegium redakcyjne Oxford University Press, rozszerzona wersja niniejszej książki ukaże się również nakładem tego wydawnictwa po angielsku (Jemieliński, 2020, w druku).

Mam wielką nadzieję, że nawet jeżeli nie uda mi się przekonać czytelników do mojego podejścia, to okaże się ono choć częściowo użyteczne dla czytających tę książkę badaczy i badaczek.

Witajcie w Internecie, będę waszym przewodnikiem³.

---

³ „Welcome to the Internet. Please, follow me” albo „Welcome to the Internet. I will be your guide” to popularny mem internetowy, funkcjonujący w kulturze cyfrowej od 1998 roku. O memach jako fenomenie badawczym piszę więcej w dalszej części tej książki, a o tym konkretnym więcej można dowiedzieć się tutaj: <http://knowyourmeme.com/memes/welcome-to-the-internet>.

1. Wprowadzenie

Badanie społecznych zjawisk internetowych jeszcze do niedawna mogło uchodzić za pewną nowinkę i ekstrawagancję. Współcześnie można już jednak powiedzieć, że w zasadzie każdy projekt badawczy z zakresu nauk społecznych musi uwzględniać także badania on-line. Jak zauważa Zygmunt Bauman (2007), bardzo ważna część interakcji międzyludzkich i życia społecznego jako takiego przeniosła się do Internetu. Można więc przypuszczać, że nawet dla samego podtrzymania dotychczasowego poziomu zainteresowania i szczegółowości analizy socjologicznej konieczne staje się także podjęcie badań internetowych. Jak już w 1999 roku ostrzegwał William S. Bainbridge z National Science Foundation: „Błędem jest branie «cyberprzestrzeni» za egzotyczne, peryferyjne królestwo, które zasługuje na jedynie okazjonalny wzgląd socjologii, ponieważ niedługo Internet stanie się głównym środowiskiem, w którym osoby zajmujące się socjologią będą prowadzić badania społeczne [...]. Socjologia stoi przed wyborem: albo dokona innowacji w zakresie wykorzystania nowych, skomputeryzowanych mediów na potrzeby badań, albo wycofa się do wąskiej niszy uniwersyteckiej, podczas gdy inne dyscypliny staną się naukami społecznymi przyszłości”¹ (Bainbridge, 1999, s. 664). Żyjemy w „świecie, w którym dominują siły rynkowe, świecie, w którym my, jako socjologowie, tracimy prymat, jaki kiedyś mieliśmy, w badaniu tego, co «społeczne», bo wytwarzanie, wykorzystanie i analiza danych społecznych stają się powszechne” (Savage, Burrows, 2009, s. 763). Facebook, Tesco, Google czy MasterCard wiedzą już o swoich użytkownikach i użytkowniczkach² o wiele więcej i dowiadują się o nich

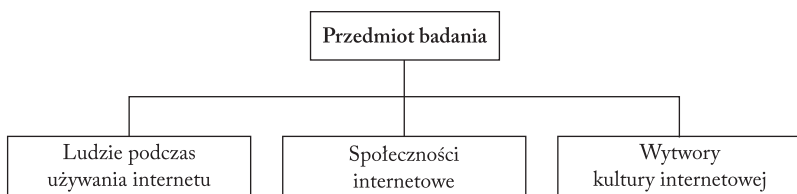
---

¹ Ten i dalsze cytaty – o ile nie zaznaczam inaczej – podaję we własnym przekładzie.

² Oficjalne stanowisko Rady Języka Polskiego z 19 marca 2012 roku, dotyczące żeńskich form nazw zawodów i tytułów, zwraca uwagę, że używanie żeńskich form nazw

szybciej niż badacze posługujący się tradycyjnymi metodami o charakterze socjologicznym. Socjologia, aby przetrwać, musi w znacznie większym stopniu włączyć się w tworzenie, rozwój i badanie zmian technologicznych i z wykorzystaniem technologii (Hynes, 2018).

W ramach socjologii Internetu można jednak badać bardzo różne rzeczy i warto je w jakiś sposób usystematyzować. Moim zdaniem da się wyróżnić trzy podstawowe, odmienne podejścia do zagadnienia badań społecznych on-line (ryc. 1.1) (Hine, 2000; Jeran, 2004; Miller, Slater, 2001).

Ryc. 1.1. Różne przedmioty badań w socjologii Internetu

Źródło: opracowanie własne.

Przed wszystkim możemy mieć do czynienia ze względnie tradycyjnymi badaniami ludzi podczas ich korzystania z Internetu; przyjmują one czasem formę rozmowy z użytkownikami sieci o tym doświadczeniu. Tego rodzaju analizy przydają się zwłaszcza wtedy, gdy z różnych względów uczestnictwo w społeczności on-line lub jej obserwacja mogłyby być dla badacza czy badaczki trudne. Przykładowo, ciekawe badania można przeprowadzić w społeczności internetowej świata finansów (Campbell, Fletcher, Greenhill, 2009).

---

zawodów „będzie świadczyć o równouprawnieniu kobiet w zakresie wykonywania zawodów i piastowania funkcji”. W języku angielskim dyskusja na temat unikania określenia ogólnie wszystkich osób za pomocą form męskich zaczęła się dobre pół wieku temu. Współcześnie w języku prac naukowych powszechne jest już użycie form neutralnych lub jednocześnie męskich i żeńskich, a także okazjonalnie samych żeńskich, ponieważ autorzy i autorki zauważają, że inkluzywność języka wpływa istotnie także na eliminację nierówności, stereotypów itp. Uznając te argumenty, w niniejszej książce także staram się, mimo trudności wynikających ze specyfiki języka polskiego, unikać stosowania wyłącznie form męskich w sytuacjach, gdy w oczywisty sposób chodzi o osoby obojga płci. Zob. Bendix, 1979; Mallinson, 2017; Rorty, 1996; Zuber, Reed, 1993.

Jednak bez dogłębnego poznania tej dziedziny wiedzy i rynku trudno byłoby prowadzić badania obserwacyjne po prostu on-line (Preda, 2017). Co więcej, może się okazać, że np. o wiele więcej dowiemy się o kulturze maklerów czy finansistek on-line dzięki przebywaniu z nimi fizycznie w jednym pokoju, bo będziemy mogli wówczas, po pierwsze – lepiej zrozumieć kontekst zachowań internetowych, a po drugie – w razie potrzeby poprosić o pomoc w odpowiednim nadaniu znaczeń. Tego rodzaju badania, w zasadniczej metodologicznej części, często wpisują się w klasyczne badania etnograficzne lub w nurt badań nad nauką i technologią (*Science and Technology Studies*, STS). Badania etnograficzne ludzi w czasie, gdy korzystają z Internetu, to zagadnienie bardzo ciekawe, jednakże niewymagające osobnego omówienia; na temat badań obserwacyjnych powstało już mnóstwo książek (choćby: Baker, 2006; Emerson, Fretz, Shaw, 2001; Kempny, Nowicka, 2004; Sokolewicz, 1974; Whyte, Whyte, 1984). Podobnie dorobek STS jest bardzo duży i dobrze opisany (Jasanoff, Markle, Peterson, Pinch, 2001; Latour, 1987; Sismondo, 2010; Woolgar, 1991;), a także z powodzeniem stosowany przez badaczy i badaczki w Polsce (Stankiewicz, 2011; Afeltowicz, 2012; Bińczyk, Derra, 2014; Stasik, 2015, 2017; Zaród 2015). Żadna z tych metod nie była też przeze mnie stosowana – w książce skoncentruję się zatem na innych ujęciach socjologii Internetu.

Drugim możliwym rozumieniem socjologii Internetu jest badanie społeczności w Internecie – ich relacji, zachowań, dynamiki. Przez społeczność internetową można rozumieć, wedle klasycznej definicji Howarda Rheingolda, „społeczne zbiorowości, które wyłaniają się z sieci, gdy wystarczająco dużo osób prowadzi publiczne dyskusje, wystarczająco długo i z wystarczająco dużym ludzkim zaangażowaniem, aby powstały sieci osobistych relacji w cyberprzestrzeni” (Rheingold, 1993, s. 4). W ramach badań czysto wirtualnych jest to oczywiście także obserwacja person, czyli awatarów internetowych (Przegalińska, Jemielniak, 2015; Williams, 2007), a nie ludzi, o czym niektórym zdarza się zapominać. To pozornie drobna różnica, lecz w niektórych kontekstach mająca duże znaczenie. Badając zachowania awatarów, musimy brać pod uwagę zarówno to, że pozornie różne postaci mogą być wytworami tej samej osoby, jak i to, że ten sam awatar

mogą kontrolować różne osoby. Ponadto wreszcie, w interakcjach mogą uczestniczyć także Nieludzie, czyli boty (Przegalińska, 2016), co samo w sobie także jest ciekawym tematem badawczym dla socjologii Internetu, ale ma wartość przede wszystkim wtedy, gdy zdajemy sobie sprawę, że autorami wypowiedzi są maszyny.

Dlatego badania samych awatarów często uzupełniają się badaniami ludzi – poprzez tradycyjne wywiady i obserwacje, choć badanie awatarów może być również wartościowe samo w sobie (Przegalińska, 2015). To podstawowa różnica między czystą socjologią wirtualną (polegającą wyłącznie na badaniu on-line) a socjologią cyfrową (uwzględniającą także kontekst ludzki, czyli np. uzupełnianą wywiadami, choćby za pośrednictwem internetowych komunikatorów). Badania społeczności w Internecie mają oczywiście bardzo ważny wymiar ilościowy – można wręcz powiedzieć, że socjologia nieodwracalnie zmieniła się, od kiedy dostępne są Big Data, a także nowoczesne internetowe narzędzia analizy społecznej. W tej książce postaram się opisać, w jaki sposób można wykorzystać te różne podejścia, począwszy od ilościowych, także z dziedziny Big Data, po podejścia zdecydowanie jakościowe, z zakresu etnografii wirtualnej i cyfrowej, oraz zachęcać do ich możliwego, choć niekoniecznego, triangulacyjnego połączenia – odnosząc się zarówno do ilościowych i jakościowych metod zbierania danych, jak i do ich analizy³.

Ostatnim możliwym rozumieniem socjologii Internetu jest badanie wytworów kultury internetowej. Podobnie jak dawniej ważną gałęzią socjologii była socjologia kultury (Filipiak, 2000; Golka, 2007; Kłóskowska, 1981), tak obecnie równie ważną staje się jej internetowa siostra. Badanie tego typu – jako element socjologii Internetu – jest o tyle istotne, że rewolucja cyfrowa doprowadziła do sytuacji, w której większość konsumentów kultury może być jednocześnie jej producentami i dystrybutorami – i często, choć w ograniczonym zakresie,

³ To jest o tyle istotne rozróżnienie, że zebrane dane ilościowe można analizować zarówno jakościowo, jak i ilościowo – można np. na przeprowadzonych wywiadach etnograficznych stosować pewne operacje ilościowe, np. badać częstość występowania słów. W niniejszej książce opisuję zarówno wybrane metody zbierania danych, jak i ich analizy – ponieważ jednak pozycja ta nie dotyczy metodologii ogólnej, nie przeprowadzam w tekście każdorazowo szczegółowego rozróżnienia, zakładając, że czytelnicy i czytelniczki mają bazowe rozumienie tych zagadnień.

rzeczywiście się nimi staje. Do aktywnego uczestnictwa w tworzeniu artefaktów kulturowych wystarcza obecnie choćby aparat fotograficzny w telefonie komórkowym albo generator memów. W związku z tym, o ile w tradycyjnym, przedcyfrowym społeczeństwie badanie twórczości kulturowej mogło być traktowane jako mniej istotny sposób poznawania norm, wartości i założeń społecznych, o tyle w dobie Internetu gra ono o wiele większą rolę. W niniejszej monografii spróbuję pokazać, jak istotne dla badań socjologicznych może być wykorzystanie aparatu badawczego, dotychczas stosowanego przede wszystkim w badaniach narracyjnych i antropologicznych.

W moim ujęciu analiza ilościowa i jakościowa społeczności internetowych może płynnie przeplatać się z badaniem produktów kultury cyfrowej i łącznie stanowić spójny system, oparty na różnorodnych narzędziach badawczych i perspektywach. Zastosowanie go w całości lub wybranej części powinno umożliwiać solidną analizę socjologiczną, dającą podstawy do budowania teorii na temat zachowań ludzi on-line.

W ostatniej części monografii koncentruję się na kwestiach etyki badawczej. Co prawda większość osób sięgających po tę książkę ma świadomość wyzwań z nią związanych w badaniach społecznych jako takich, ale badania internetowe otworzyły pole dla wielu nowych kwestii etycznych, które trzeba brać pod uwagę. Postarałem się je zwięźle opisać, prezentując interpretację aktualnego stanu wiedzy, przefiltrowaną przez moje własne doświadczenie.

3.2.1. Etnografia cyfrowa

W literaturze przedmiotu można zaobserwować wiele bardzo podobnych nazw na badania antropologiczne prowadzone w sieci (Jemieliński, 2013a). Niektóre mogą oznaczać to samo, niektóre coś innego – warto zatem zwrócić uwagę na pewne niuanse znaczeniowe.

Różne podejścia na różny sposób radzą sobie z nawiązywaniem do tradycji etnograficznej (Domínguez Figaredo i in., 2007). Po pierwsze, sporą karierę zrobiła bardzo zręczna gra słów, określająca badania „netnograficzne” (Kozinets, 2002, 2010). Choć nazwa ta świetnie pasowałaby do etnografii Internetu, została zagospodarowana na potrzeby badań marketingowych, które z etnografią mają niewiele wspólnego, bo nie opierają się na zanurzeniu w badanej kulturze w stopniu, który umożliwia dogłębne zrozumienie jej logiki. Na drugim biegunie znajduje się „etnografia sieciowa” (*connective ethnography*) (Leander, McKim, 2003). Jest to metoda badania społeczności poprzez połączenie analizy on-line i off-line, stosowana w długotrwałych badaniach terenowych, także za pomocą analizy sieciowej (Dirksen, Huizinga, Smit, 2010). Mówi się w podobnym kontekście o cyberetnografii (Rybas, Gajjala, 2007) jako o podejściu podkreślającym fakt, że za wypowiedziami w Internecie stoją zazwyczaj ludzie, którzy żyją także w świecie off-line, w opozycji do etnografii wirtualnej, która może koncentrować się na samych społecznościach on-line, przez co, według krytyków, może umykać jej istotny kontekst społeczny. Jak zauważają Daniel Miller i Don Slater (2001), „etnografia oznacza długoterminowe zaangażowanie w zbiorowość, z zastosowaniem różnorodnych metod, za pomocą którego każdy aspekt ich życia może być prawidłowo kontekstualizowany w pozostałych” (s. 21–22) – sugerowałyby to, że badanie wyłącznie wirtualne nie ma racji bytu. Choć podejście to ma swoje racje, trzeba pamiętać, że badanie etnograficzne samych społeczności on-line także jest możliwe i zasadne. Zresztą, przecież także i przekonanie o tym, że poprzez fizyczną obecność zawsze jesteśmy w stanie dotrzeć do „każdego aspektu” życia, wydaje się po prostu fikcją.

Przede wszystkim jednak nie jest do końca oczywiste, że termin „etnografia wirtualna” koniecznie wyklucza uwzględnienie także badań w świecie realnym czy uzupełnianie wywiadami (Hine, 2000;

Hancock, Crain-Dorough, Parton, Oescher, 2010). Wobec mnogości terminów, do których dochodzi także np. „etnografia internetowa” (Sade-Beck, 2008), „etnografia przestrzeni wirtualnych” (Guitton, 2012) czy „etnografia on-line” (Markham, 2008), warto chyba trzymać się tych, które z jakiegoś względu stały się bardziej rozpoznawalne. Na koniec 2018 roku „etnografia wirtualna” przynosi ponad 8 tysięcy rezultatów w Google Scholar w języku angielskim, „etnografia cyfrowa” ponad 4 tysiące, podczas gdy „etnografia sieciowa” zaledwie nieco ponad 500, „etnografia internetowa” niecały tysiąc, a „cyberetnografia” niewiele ponad 700. Biorąc pod uwagę, że coraz popularniejsze stają się programy z zakresu humanistyki cyfrowej, sądzę, że stosowanie terminu „etnografia cyfrowa” (*digital ethnography*) (Murthy, 2008; Underberg, Zorn, 2013) jest bezpieczne dla określenia badań etnograficznych on-line, uwzględniających także kontekst off-line (wywiady, spotkania, badania terenowe poza Internetem), a „etnografia wirtualna” dla badań przede wszystkim za pośrednictwem sieci. Podobne kategoryzacje dotyczą oczywiście także socjologii cyfrowej i wirtualnej – ponieważ ta książka ich właśnie dotyczy, zestawienie pojęć w odniesieniu do socjologii przedstawiam w tabeli 3.2. Trzeba przy tym zauważyć, że istotny jest nadto sposób wykorzystania analizy: można wszak wyobrazić sobie badania, które przeprowadzane są z użyciem zarówno tradycyjnych metod, jak i analizy on-line, ale które nie będą miały charakteru socjologii cyfrowej po prostu dlatego, że punktem wyjścia i celem badań będzie zrozumienie specyfiki społeczności ze świata rzeczywistego, których obecność w Internecie będzie jedynie pewnym dodatkowym aspektem (Szlendak, Olechnicki, 2017).

Tak w przypadku etnografii cyfrowej, jak i w przypadku etnografii wirtualnej celem jest stworzenie dobrej opowieści, wyjaśniającej rzeczywistość społeczną i wciągającej odbiorców w codzienny świat i sposób rozumienia badanych dzięki oparciu się na długotrwałych badaniach terenowych – tak samo jak w przypadku tradycyjnej etnografii (Whyte, 2012).

Co prawda, niektórzy uważają, że szukanie podobieństw między etnografią cyfrową a etnografią klasyczną jest nieuprawnione (Buchanan, 2004). Jest to jednak pogląd trudny do obrony. Społeczności internetowe nie są wszak uboższe, gdy chodzi o interakcje, niż te

„prawdziwe” – trudno zresztą chyba byłoby zgodzić się, co mogłoby być taką prototypową prawdziwą społecznością (Paccagnella, 1997). Wiara, że mamy do czynienia z czymś całkowicie nowym metodologicznie i przedmiotowo, to nic innego jak uprzywilejowywanie starszych metod badawczych, wynikające choćby z tego, że ma się w nich większą biegłość i doświadczenie obcowania z inną kulturą. To ostatnie jednakże jest jak najbardziej typowe także dla etnografii cyfrowej, pod warunkiem odpowiednio intensywnego zanurzenia w owej kulturze, choć podobnie jak w etnografii klasycznej wymaga zazwyczaj długotrwałego uczestnictwa.

Tab. 3.2. Zestawienie terminów związanych z badaniami on-line

Termin	Opis
Socjologia Internetu	Pojęcie odnoszące się zarówno do badań społeczności internetowych, jak i do badań ludzi podczas używania Internetu, a także produktów kultury internetowej czy interakcji ludzi z botami (patrz wprowadzenie).
Socjologia sieciowa	Pojęcie określające badania społeczności zarówno on-line, jak i off-line, z możliwym wykorzystaniem narzędzi ilościowych.
Socjologia cyfrowa	Pojęcie określające badania społeczności internetowych, ale z możliwym wykorzystaniem tradycyjnych metod badawczych ich uczestników (jak np. wywiady, obserwacje itp.).
Cybersocjologia	Starsze pojęcie, zastąpione „socjologią cyfrową” (Lupton, 2012; Rybas, Gajjala, 2007), także zalecające badania on-line uzupełniane analizą off-line.
Socjologia wirtualna	Pojęcie określające badanie społeczności internetowych wyłącznie on-line, a zatem badanie awatarów (w tym botów).
Netnografia	Marketingowa metoda badawcza oparta na czysto wirtualnej, uproszczonej analizie jakościowej, nie związana z etnograficzną tradycją badawczą.

Źródło: opracowanie własne.

Podobne zarzuty stawiano w latach pięćdziesiątych badaniom etnograficznym w krajach uprzemysłowionych, jako nie dość obcych, nie dość bogatych pod względem egzotycznych odkryć czy nie dość pasujących do sztamowego obrazu antropologii (Gaggiotti, Kostera, Krzyworzeka, 2016; Warner, Low, 1947). Etnografie świata wirtualnego to po prostu etnografie (Randall, Harper, Rouncefield, 2007). Cyfrowych form aktywności ludzkiej nie ma sensu arbitralnie

oddzielać od niecyfrowych jako radykalnie odmiennych (Ruhleder, 2000). Jak zauważa Christine Hine (2000):

Wszystkie formy interakcji są etnograficznie prawdziwe, nie tylko twarzą w twarz. Kształtowanie się przedmiotu zainteresowania etnografii, poprzez dostępne technologie, jest także tym, na co składa się etnografia. To etnografia w świecie wirtualnym, świata wirtualnego, i poprzez niego [wyróżnienie D.J.] (s. 65).

Oczywiście, nie oznacza to, że etnografia cyfrowa nie wymaga pewnej adaptacji narzędzi badawczych (Nocera, 2002), ale co do zasady można przyjąć, że wykorzystuje się dotychczasowe ramy teoretyczne i metodyczne na potrzeby specyficznego nowego pola badawczego. „Osoby zajmujące się badaniami jakościowymi, które przemyślały uważnie kwestię etnografii internetowej, godzą się z tym, że powinna być wykorzystywana i rozumiana jako część istniejących tradycji teoretycznych” (Travers, 2009, s. 172). Na potrzeby niniejszej książki skoncentruję się na głównych odmiennościach w badaniach on-line. Podstawowe kwestie związane z badaniami etnograficznymi jako takimi omówię zatem bardzo krótko, jednocześnie zachęcając do zgłębienia innych, znacznie lepszych i dogłębszych ujęć tego zagadnienia (Atkinson, Coffey, Delamont, Lofland, Lofland, 2001; Clifford, Marcus, 1986; Hammersley, Atkinson, 2000).

Jeden z najbardziej znanych etnografów, Clifford Geertz (1973), tak pisze o etnografii:

W antropologii, a przynajmniej w antropologii społecznej, osoby ją praktykujące zajmują się etnografią. I to poprzez zrozumienie tego, czym jest etnografia, a raczej czym jest uprawianie etnografii, można zacząć rozumieć, do czego sprowadza się analiza antropologiczna jako forma wiedzy. Z jednego, podręcznikowego punktu widzenia uprawianie etnografii polega na nawiązaniu dobrego kontaktu, wyborze badanych, transkrybowaniu tekstu, spisywaniu rodowodów, mapowaniu terenu, prowadzeniu dziennika badawczego i tak dalej. Ale nie jest tymi rzeczami, bo techniki i uzyskane procedury nie definiują tego przedsięwzięcia. To, co je definiuje,

to rodzaj wysiłku intelektualnego: intensywna praca nad, by zapożyczyć termin Gilberta Ryle'a, stworzeniem „gęstego opisu” (s. 6).

Istotą etnografii jest zatem nie tyle zbiór narzędzi, co pewna perspektywa, „antropologiczne nastawienie umysłu” (Czarniawska-Joerges, 1992), dzięki któremu jesteśmy w stanie wykorzystać własną refleksyjność, bycie „profesjonalnym obcym” (Agar, 1980) do tego, aby stworzyć opis, który będzie umożliwiał zrozumienie perspektywy lokalnej. Staramy się przedstawić opis badanej kultury w sposób, który daje czytającym poczucie współuczestnictwa w jej odkrywaniu i pojmowaniu, włączający ich w proces interpretacji, oraz wrażenie samodzielnego zanurzenia w opisywanej rzeczywistości (Clifford, 1983). Warto przy tym zauważyć, że celem etnografii jest nie obiektywny opis rzeczywistości, lecz jego interpretacja, osadzona w rzetelnym odzwierciedleniu tego, co uważamy za istotne we wpływających na nią hierarchiach dominacji, relacjach władzy, interesów czy uprzedzeń (Lichterman, 2017).

Kiedyś w antropologii dominowało podejście typowe dla nauk ścisłych: celem było zachowanie całkowitej bezstronności, brak jakiegokolwiek zaangażowania, bo miało to prowadzić do obiektywnego odzwierciedlenia świata. Wierzono, że da się po prostu widzieć świat społeczny bez nieustannego narzucania mu znaczeń (Clifford, Marcus, 1986; Weick, 1979).

Obecnie tego rodzaju funkcjonalne spojrzenie jest już anachroniczne – jest dość jasne, że badacz i badaczka stanowią niejako „soczewkę interpretacyjną”: poprzez swoje doświadczenia, wiedzę, historię, wrażliwość, gust, uprzedzenia i preferencje filtrują i interpretują obserwowaną rzeczywistość społeczną, nieustannie ją negocjując i nadając jej sens (Gerstl-Pepin, Gunzenhauser, 2002). Usiłują dotrzeć pod podszewkę społecznej konstrukcji rzeczywistości (Berger, Luckman, 1983), ale nie udają, że nie biorą w niej udziału. Przekonanie o możliwości uzyskania obiektywnego oglądu to szkodliwa iluzja, mająca na celu większą perswazję, jednak zaciemniająca obraz i utrudniająca przeprowadzenie rzetelnych badań (Golden-Biddle, Locke, 1997). Celem etnografii jest zatem raczej takie przedstawienie subiektywnej interpretacji, która będzie poprawiała nasze rozumienie świata,

poszerzy je. Tworzymy wiarygodną, autentyczną opowieść z pełnym naukowym rygorem. Interpretacja ta oczywiście musi być wiarygodna przede wszystkim dla badacza czy badaczki, ale zamiast zawsze nieskutecznych prób silenia się na obiektywizm, uczciwym rozwiązaniem jest przedstawienie własnej pozycji wyjściowej, przywilejów i perspektyw, a także podejmowanie wysiłku, aby z nich sobie zdawać sprawę podczas badań (Haraway, 1988). Nie oznacza to całkowitego relatywizmu, raczej świadomość intersubiektywizmu (Feinberg, 2007; Madden, 2017) i poleganie na nim jako na podstawowym założeniu etnograficznym (Gillespie, Cornish, 2010).

Osoby tworzące etnografię stają się instrumentem naukowym – po odpowiednim nasyceniu rozumieniem logiki lokalnej kultury i przy zachowaniu należytej ostrożności i staranności w rzetelnym przedstawianiu perspektywy badanych, tworzą interpretacje, których główną wartością jest właśnie lepsze rozumienie owej kultury (Gerstl-Pepin, Patrizio, 2009). Ta sama badaczka może interpretować swoje badania na różne sposoby – ciekawie pisze o tym Margaret Wolf, trzykrotnie różnorodnie podchodząc do tych samych obserwacji, oferując spojrzenia odległe koncepcyjnie i czasowo i tworząc w rezultacie czwartą narrację o roli etnografki (Wolf, 1992). Właśnie dlatego próby odgrywania bezstronności i prowadzenia przezroczystej narracji, z pominięciem autora czy autorki, szkodzą *de facto* ostatecznemu rezultatowi (Charmaz, Mitchell, 1996), zubażając go i pozbawiając najważniejszych zalet etnografii. Trzeba pamiętać, że badacz czy badaczka są nieusuwalnym elementem praktyki etnograficznej, próby niezauważania i maskowania ich wpływu na proces niszczą wynik.

W niektórych nurtach antropologii zauważa się także, że badacz czy badaczka nie powinni nawet we własnej narracji zajmować pozycji uprzywilejowanej, a ponadto, że proces powstawania etnografii zyskuje, jeżeli różnice władzy i dostępu do głosu są zredukowane (Lassiter, 2001). Przekonania te są szczególnie silne w tych obszarach antropologii, które wiążą się z badaniami w działaniu (*action research*) (Chrostowski, Jemieliński, 2008; Greenwood, González Santos, Cantón, 1991), gdzie odrzuca się przekonanie o roli nauki jako mającej jedynie bezstronnie i bez zaangażowania opisywać rzeczywistość (Strumińska-Kutra, 2016). Są też charakterystyczne

dla tzw. etnografii opartej na współpracy (*collaborative ethnography*) (Pietrowiak, 2014).

Ponieważ w etnografii istotne jest minimalizowanie wpływu własnych założeń i stereotypów, rozpoczyna się ją z jak najmniejszą liczbą prekonceptualizacji. Kultura traktowana jest często w sposób performatywny – zakłada się wtedy, że niekoniecznie da się ją wpasować do jakiegoś standardowego modelu teoretycznego, lecz raczej, że model kultury wyłoni się w procesie badań (Jemielniak, 2002; Latour, 1986). Stąd dla etnografii charakterystyczne jest także niestawianie wyjściowych hipotez, a jedynie pytań badawczych. Podczas badań akceptujemy to, co widzimy, choć staramy się dziwić wszystkiemu i próbować od zera zrozumieć nawet pozornie oczywiste kwestie (Fetterman, 2009). To element wspomnianego „antropologicznego nastawienia umysłu”.

Kwestia narzędzi w badaniach etnograficznych jest w dużym stopniu wtórna. Co prawda istnieje pewien kanon, ale nic nie stoi na przeszkodzie, aby robić badania etnograficzne z wykorzystaniem metod mniej standardowych – a nawet włączać do nich okazjonalnie elementy badań ilościowych chociażby po to, by przeprowadzać sensory pilotaż do zadania właściwych pytań badawczych. Cechą wyróżniającą badania etnograficzne jest zatem przede wszystkim długotrwały proces badawczy, mający na celu zrozumienie logiki lokalnej. Najczęściej stosowanymi metodami i technikami badawczymi są:

- obserwacje (uczestniczące i nieuczestniczące),
- prowadzenie dziennika badawczego,
- przeprowadzanie wywiadów,
- analiza narracyjna i dyskursu (Denzin, Lincoln, 1994),
- analiza materiałów zdjęciowych, video czy artefaktów kulturowych.

Zwłaszcza obserwacja uczestnicząca jest znakiem rozpoznawczym zdecydowanej większości badań etnograficznych (Ingold, 2014). Obserwacje mogą być wykorzystywane do przeprowadzenia analizy przypadku, czyli próby zrozumienia danego zdarzenia, albo po prostu do szerszej analizy tego, jak funkcjonuje dana zbiorowość. Obserwacjom towarzyszy prowadzenie dziennika badawczego, czyli notatek terenowych (*fieldnotes*) – jest to o tyle istotny i nieodzowny element pracy etnograficznej, że umożliwia większą refleksyjność,

powracanie do interpretacji i eksternalizację swoich wątpliwości (Emerson, Fretz, Shaw, 2011; Sanjek, 1990), a także lepsze zrozumienie własnych ograniczeń i pozycji wyjściowej, włącznie ze statusem władzy czy prywatnych uprzedzeń (Alvesson, Sköldberg, 2017). Bez notatek terenowych osoba uważająca, że uprawia etnografię, może łatwo się okazać po prostu turystą opowiadającym anegdoty z wycieczki.

Badania etnograficzne często opierają się też na wywiadach jakościowych jako dobrym sposobie uzupełnienia danych obserwacyjnych, pozwalającym na dotarcie do interpretacji podzielanej przez lokalnych uczestników i uczestniczki kultury. Przydatnym sposobem uzupełniającym może być w nich analiza narracyjna. W niniejszym rozdziale skupię się na etnografii, w kolejnych dopisując pewne uwagi szczegółowe na temat analizy przypadku, badań narracyjnych i przeprowadzania wywiadów w kontekście badania społeczności internetowych.

Postaram się teraz omówić podstawowe różnice etnografii cyfrowej względem etnografii tradycyjnej. Przede wszystkim, w świecie wirtualnym obserwuje się awatary, nie ludzi (Schroeder, Axelsson, 2006). Co prawda duża część ruchu internetowego w ciągu ostatniej dekady przeniosła się na Facebooka, Instagram czy LinkedIn, czyli platformy, w których często występuje się pod imieniem i nazwiskiem, ale nadal wiele serwisów pozwala na tworzenie „person”, czyli właśnie awatarów, które działają pod własnym pseudonimem i z własnym stylem – jest to charakterystyczne chociażby częściowo dla Twittera, Wikipedii czy różnorodnych forów. Badając zachowania awatarów, musimy brać pod uwagę, że za różnymi postaciami może kryć się ta sama fizyczna osoba, a także, że tym samym awatarem może zarządzać kilka różnych osób. Ponadto rosnąca liczba awatarów to boty – konta obsługiwane przez algorytmy, często w ogóle bez udziału człowieka (Lokot, Diakopoulos, 2016). O postaciach stojących za awatarami często wiemy jednocześnie dużo i mało (Golder, Macy, 2014). Dużo w tym sensie, że możemy badać ich wypowiedzi, gust, zainteresowania. Mało, bo na ogół brakuje nam podstawowych danych demograficznych i geograficznych. Wcale nie jest rzadkością posługiwanie się inną płcią społeczną w świecie wirtualnym i rzeczywistym (Pearce, Artemesia, 2009). Co prawda, można choćby estymować geolokalizację użytkowników i użytkowniczek na podstawie analizy

sieci ich znajomych (Compton, Jurgens, Allen, 2014), ale zarazem odróżnianie wpisów ludzi od botów wcale nie jest proste (Clark, Williams, Jones, Galbraith, Danforth, Dodds, 2016), a pozyskiwanie danych potencjalnie identyfikujących daną osobę może być problematyczne etycznie samo w sobie.

Jakie to powoduje problemy praktyczne? Rozliczne. Choćby podczas moich badań na Wikipedii wielokrotnie spotkałem się z problemem tzw. pacynkarstwa¹¹. Jest to praktyka zakładania wielu kont po to, by stwarzać iluzję szerokiego poparcia dla jakichś pomysłów. Robią tak np. osoby, którym bardzo zależy, aby jakieś hasło pojawiło się na Wikipedii albo aby zmienić jakąś regułę edycyjną. W rezultacie możemy śledzić pozorną dyskusję kilkunastu awatarów, za którą stoi jedna osoba. Problem jest na tyle powszechny, że zorganizowano na Wikipedii specjalną, bardzo wąską grupę funkcjonariuszy i funkcjonariuszek wysokiego zaufania, tzw. checkuserów, mających do dyspozycji narzędzia ułatwiające wykrywanie podobnych oszustw i dostęp do danych prywatnych, jak np. dotyczących adresu IP, danych przeglądarki itp. poszczególnych ludzi – choć dostęp ten jest ściśle reglamentowany i nie da się sprawdzać tego typu informacji wedle własnego widzimisię. Ponieważ pełniłem tę funkcję, wiem doskonale, że pacynkowanie jest dość częste – a i tak miałem z nim styczność jedynie w przypadkach zgłoszonych, a zatem takich, które wzbudziły podejrzenia innych edytujących. Mam zatem świadomość, że naprawdę kompetentni pacynkarze mogą umykać kontroli. Jaki jest z tego wniosek? Trzeba cały czas rozgraniczać, czy badamy awatary, czy rozmawiamy z żywymi osobami, jednocześnie pamiętając o tym, że w wielu społecznościach wirtualnych ludzie bardzo przywiązują się do swoich awatarów (Wolfendale, 2007). Dobrą praktyką jest więc analizowanie najpierw danych czysto wirtualnych, a następnie kontakt z wybranymi kontami i prośba o rozmowę video – wówczas dopiero przechodzimy do badań ludzi.

Etnografię cyfrową odróżnia też to, jak się z o s t a j e t u b y l c e m¹². W socjologii cyfrowej w ogóle bardzo charakterystyczne jest to, że

¹¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Sock_puppetry

¹² „Tubylec” to termin, który nie jest zbyt fortunny i może mieć pewną konotację kolonialną. Niestety, o ile w formie przymiotnikowej mogłem go zastąpić sformułowaniami

możemy realizować projekty w sposób typowy dla badań w działaniu (Jemielniak, 2015), czyli z silnym zaangażowaniem w życie badanej społeczności, także z możliwą rolą doradczą (Chrostowski, Jemielniak, 2011). Jak wspominałem, klasyczne badania antropologiczne raczej zalecają rolę „marginalnych tubylców” (Lobo, 1990; Walsh, 2004) i „profesjonalnych obcych” (Agar, 1980) i dystansowanie się wobec własnej kultury (Leach, 1982; Narayan, 1993). Nie jest to jednak zasada bezwzględna (Maanen van, 2011; Sperschneider, Bagger, 2003) i zasadniczo ostrzega się przed tak dalekim utożsamieniem z badanymi, które zatraciłoby perspektywę badawczą (Robson, 2002), lecz ze względów czysto praktycznych badaczom i badaczkom trudno jest naprawdę stać się tubylcami. O ile jednak marzenie o byciu „kameleonem w terenie badawczym, doskonale dostosowanym do swojego otoczenia” (Geertz, 1983, s. 56) w przypadku tradycyjnych badań antropologicznych jest złudne, o tyle w przypadku badań internetowych staje się całkiem realne. Nikt w końcu nie jest cyfrowym tubylcem od urodzenia, wszyscy uczestniczący w danej społeczności przystąpili kiedyś do niej jako obcy. Natomiast samo doświadczenie stawania się tubylcem, umożliwiające bardzo dobre zrozumienie społeczności od środka, jest niezwykle cenne (Gatson, Zweerink, 2004). Owszem, prowadzi zwykle do akceptacji logiki badanej zbiorowości – ale może to być godziwa cena za pozyskanie inaczej hermetycznej wiedzy. Powoduje to, że w przeciwieństwie do typowych badań etnograficznych, etnografie cyfrowe mogą mieć charakter autoetnograficzny (Denzin, 2006; Kamińska, 2014; Rheingold, 1994). Badania autoetnograficzne w socjologii wiążą się z socjologią humanistyczną i w dużym stopniu opierają się na wrażliwości i refleksji osoby przeprowadzającej badania (Kacperczyk, 2014). Badania obserwacyjne tego typu mogą rodzić pokusę, aby nie informować badanych o naszej roli ani celu uczestnictwa. Jest to typowy problem także dla badań przeprowadzanych w świecie realnym (Konecki, 1992) i rzutuje bezpośrednio na możliwość wyrażenia świadomej zgody na udział w badaniu, o której będzie mowa

---

takimi, jak „lokalny”, „rodzimy” czy anglicyzmem „natywny”, o tyle nie mam dobrego pomysłu, czego użyć jako rzeczownika. Zaznaczam jednak tę wątpliwość, usprawiedliwiająca się także tym, że jest to termin używany i ugruntowany w polskiej tradycji etnograficznej, por.: Kuligowski (2016), także Burszta (2017).

w części poświęconej etyce badawczej. W określonych okolicznościach badania z ukrycia także są zrozumiałe, z mojego doświadczenia jednak oceniam, że co do zasady i przynajmniej w typowych przypadkach najlepszą polityką dla mnie było rzetelne informowanie o tym, że jestem naukowcem na swoim profilu, i nieukrywanie chęci realizowania badań etnograficznych. Warto dodać, że podział na „cyfrowych tubylców” i „cyfrowych imigrantów”, zaproponowany przez Marca Prensky’ego (Prensky, 2001), jest krytykowany jako nieadekwatny i zastępowany np. pojęciami „gości” i „stałe mieszkających” (White, le Cornu, 2011).

Z teoretyczną łatwością zostawania tubylcem wiąże się pewne niebezpieczeństwo: złudy tego, że każdą społeczność da się przeniknąć. Owszem, w pewnym sensie tak jest, bo nie zawsze trzeba być osobą urodzoną w danym miejscu, danej rasy, władającą danym językiem. Ponadto elastyczność autoprezentacji dotyczy w końcu także osób przeprowadzających badanie, które także mają większą swobodę zarządzania swoją tożsamością i sposobem jej przedstawiania (Miller, 2012). Nadal jednak trzeba biegle władać określonym kodem kulturowym. Sytuacja jest stosunkowo podobna choćby do prób przenikania do fandomu. Osoba, która chciałaby uchodzić za natywną w społeczności Bronies¹³, czyli dorosłych fanów kreskówki *Little Pony* (Miller, 2012), czy w społeczności Trekkies, czyli fanów *Star Treka*, aby mieć jakiegokolwiek szanse, musiałaby w praktyce naprawdę porządnie opanować wiedzę o tych serialach. Podobnie trudno wyobrazić sobie łatwe przeniknięcie do gangu motocyklowego, choć teoretycznie także jest możliwe i daje szansę na fantastyczne badania jakościowe (Wolf, 1991). W gruncie rzeczy w ogóle zrozumienie kultury dowolnej organizacji wymaga głębokiego wniknięcia w nią (Kozłowski, Jemielniak, Latusek, 2009). Nie inaczej jest ze społecznościami internetowymi, które w dodatku charakteryzuje „głęboka różnorodność” kulturowa i kontekstowa (English-Lueck, 2011). Aby zostać w pełni biegłym wikipedystą, musiałem dokonać kilkunastu tysięcy edycji, nauczyć się, gdzie przebiegają ważne dyskusje, poznać specyficzny slang tej społeczności, niezbędny choćby po to, aby wie-

---

¹³ https://en.wikipedia.org/wiki/Bronies:_The_Extremely_Unexpected_Adult_Fans_of_My_Little_Pony

dzieć, co znaczą komunikat „nieency, ale DNU, nie EK” (sugerujący po prostu konieczność dyskusji nad encyklopedycznością artykułu z powodu niewyczerpania znamion ekspresowego kasowania). Co prawda dzięki temu, że w wielu społecznościach zapis wszystkich dyskusji jest łatwo dostępny, wydawać się może, że enkulturacja to strata czasu. Zdecydowanie jednak tak nie jest – to właśnie ona umożliwia nadanie sensu analizie wydarzeń. Dopiero bycie insiderem można uznać za „klucz do zrozumienia ukrytych zakamarków organizacji” (Labaree, 2002, s. 98). Łatwo można sobie wyobrazić badania paratnograficzne po prostu na podstawie dostępnych danych – jednakże w morzu informacji osoba bez naprawdę dogłębnego zrozumienia społeczności, względnie przynajmniej bez zaufanego przewodnika czy przewodniczki, nie będzie w stanie prawidłowo rozumieć tego, co zobaczy. Przykładowo, postronni badacze i badaczki, a także osoby nowe na Wikipedii często mają wrażenie, że jest to społeczność wyjątkowo skonfliktowana. Tymczasem w praktyce mogą mieć takie wrażenie także dlatego, że kultura Wikipedii opiera się na radykalnym odrzuceniu hierarchii i braku lęku przed przełożonymi, skutkującym zachęcaniem do wyrażania sprzeciwu i wątpliwości, gdy tylko ma się inny punkt widzenia (Jemielniak, 2016b). Powoduje to oczywiście, że wiele osób ze społeczności Wikipedii i innych projektów Wikimedia bardzo chętnie wyraża swoje zdanie, radykalne opinie czy zadaje publicznie pytania, oczekując odpowiedzi niezależnie od tego, jaką rolę w hierarchii Fundacji Wikimedia czy w ruchu społecznym odgrywa. Świadomość tego może istotnie wpływać na interpretację badań.

Nieco pokrewnym do tubylczości problemem jest brak bariery między terenem a domem. W tradycyjnych badaniach etnograficznych wypracowywana jest ona przez „pójście w teren”, oddzielony przestrzennie i czasowo. W przypadku badań internetowych bardzo trudno rozgraniczyć sferę badań (tworzenia notatek terenowych, rozważań nad materiałem) i sferę korzystania z Internetu na potrzeby prywatne lub pozostałe zawodowe. Problem ten jest dość podobny do tych tradycyjnych etnografii, w których następuje przenikanie życia z terenem (McLean, Leibing, 2007). Tymczasem ma on dość poważne skutki, bo utrudnia refleksyjność badawczą, która jest ważną częścią samej metody etnograficznej (Davies, 2008) – choć, co warto

zaznaczyć, w dużym stopniu zrytualizowaną, gdyż w etnografiach sposób mówienia o swoich wątpliwościach, niepowodzeniach czy nieśmiałości jest dość konwencjonalny (Jemieliński, Kostera, 2010; Scott, Hinton-Smith, Härmä, Broome, 2012). Dobrych rozwiązań brak – choć oczywiście można sobie wyobrazić pewne symboliczne zabiegi, np. używanie tylko konkretnego, osobnego komputera do badań, a innego do pozostałych zastosowań. Kluczowe jest na pewno stałe uświadamianie sobie swej roli.

Jednocześnie nie sposób nie zauważyć, że w etnografii cyfrowej znacząco inaczej wygląda kwestia obecności w terenie (Rutter, Smith, 2005). „Bycie na miejscu” to jeden z podstawowych wyróżników klasycznych etnograficznych badań terenowych. Antropologia opiera się zresztą na doświadczaniu badanych kultur wszystkimi zmysłami (Bendix, 2005). Także fizyczne oddalenie od domu, podróż, długotrwałe przenosiny w inne środowisko i całodobowy w nim pobyt bez wątpienia silnie wpływają na stan umysłu badacza czy badaczki. Jest on, jak wspominałem, kluczowym elementem etnograficznej maszyny interpretacyjnej, zatem tak istotną zmianę trzeba mieć zdecydowanie na uwadze. Skoro podczas badań wirtualnych nie można być na miejscu w sposób podobny, jak w przypadku etnografii tradycyjnej, czy nawet organizacyjnej, niezbędne jest zastępowanie względnie stałej fizycznej współobecności długimi godzinami współuczestnictwa wirtualnego – rozwojem kompetencji przekazu i odbioru komunikatów tekstowych i wizualnych (Garcia, Standlee, Bechkoff, Cui, 2009). Podobnie jak w przypadku nowoczesnych etnografii organizacyjnych, wydaje się jednak jasne, że prowadzenie badań terenowych bez zachowania fizycznej współobecności i przestrzennego wspólnego doświadczenia jest możliwe – zwłaszcza że osoby uczestniczące w badanych zbiorowościach także robią to w podobny sposób (Burrell, 2009).

Kolejną odmiennością etnografii cyfrowej jest charakter interakcji. W społecznościach wirtualnych bardzo często są one asynchroniczne, czyli udział w dyskusji jest niejednoczesny. W zależności od społeczności i tematu awatary uczestniczące w dialogu mogą wymieniać się komentarzami niemalże synchronicznie. To typowe dla zacieklej dyskusji na forach, grupach Facebooka, Twitterze, ale także okazjonalnie na Wikipedii, jeżeli obie strony dyskusji są mocno

zaangażowane. Z kolei w niektórych społecznościach, jak np. na niektórych forach czy innych dyskusjach na Wikipedii, nie jest niczym nietypowym, że na daną wypowiedź ktoś odpowiada po tygodniach, miesiącach, a nawet latach. Trzeba mieć tego świadomość – bo całkiem istotnie wpływa to na dynamikę dyskusji. Choć wypowiedzi mogą czasami przypominać rozmowę ustną, w praktyce są bardzo odmienne (Ong, 2002). Wynika to z tego, że interlokutorzy i interlokutorki mają na ogół świadomość, że nie do końca rozmawiają ze sobą – a raczej że poza rozmową uczestniczą także w pewnym zbiorowym procesie tworzenia publicznego dialogu czy budowania bazy wiedzy. W tym sensie można mówić o pewnej specyficznej, nowej formie interakcji międzyludzkiej, „monodialogu” – uczestnictwie w rozmowie, ale z założeniem, że odbiorcą nie jest przede wszystkim osoba, której odpowiadamy, a nawet, że może ona w ogóle się o naszej odpowiedzi nie dowiedzieć.

Wpływa to bezpośrednio na kolejną różnicę, jaką jest o d m i e n o ś ć w p r o w a d z e n i u o b s e r w a c j i (Garcia, Standlee, Bechkoff, Cui, 2009). Jak już wspominałem, obserwujemy awatary, a nie ludzi (Schroeder, Axelsson, 2006; Williams, 2007). Drugą wszakże istotną różnicą jest to, że ponieważ w wielu społecznościach mamy dostęp do ogromnych archiwów dawnych dyskusji, pozornie można mieć wrażenie, że nie ma różnicy między obserwacjami w czasie teraźniejszym a badaniami historycznymi. Tak jednak zdecydowanie nie jest. Jeżeli obserwujemy interakcje awatarów w czasie rzeczywistym, pozyskujemy wiedzę o dynamice rozmowy. Nie da się jej równie łatwo zdobyć przez suchą analizę zarejestrowanego czasu każdej wypowiedzi (choć, rzecz jasna, samo to, że możemy sprawdzić dokładną chwilę danej wypowiedzi, jest bardzo wygodne). Przy analizie historycznej umyka nam też kontekst bieżących reakcji społeczności – a ważniejsze dyskusje, kontrowersje czy konflikty zazwyczaj odbijają się szerokim echem także w innych kanałach komunikacji typowych dla społeczności. Przykładowo, nietypowe dyskusje na Wikipedii skutkują komentarzami w grupach wikipedycznych na Facebooku, na liście dyskusyjnej e-mail, na kanałach IRC, a także w prywatnych rozmowach. Odtworzenie części tych komentarzy po czasie jest niemożliwe, a części po prostu trudne. Ponadto akurat technologia wiki pozwala na

wstawianie wypowiedzi bez zachowania linearnego przepływu tekstu, tj. można wstawić swą wypowiedź później, a wyżej na stronie, aby móc odnieść się konkretnie do danego wcześniejszego fragmentu wypowiedzi. W związku z tym odtworzenie dynamiki dyskusji jest o wiele bardziej żmudne, choć dokładne informacje o czasie wypowiedzi, a także łatwy dostęp do wszystkich kolejnych wersji dowolnej strony umożliwia śledzenie chronologii, w przeciwieństwie do niektórych innych społeczności. Wreszcie to, że wszystkie interakcje są spisane, jest ogromnym ułatwieniem. Nie oznacza to jednak zwolnienia z potrzeby prowadzenia dziennika badawczego. Pisanie notatek i refleksji to narzędzie, które pozwala uruchomić aparat interpretacyjny w głowie badacza czy badaczki. Poleganie jedynie na cytatach z archiwów pozbawia badania etnograficzne jednej z ważniejszych zalet – iteracyjnego wracania do tych samych obserwacji i zdarzeń oraz nadawania im sensu (Weick, 1979). Dziennik badawczy pozwala też na większą szczerłość – o ile etnografia, w sensie ostatecznego tekstu, jest pewną narracją, którą tworzymy z jakiejś perspektywy (Wolf, 1992), o tyle dziennik pozwala na stworzenie sobie pewnego wentylu bezpieczeństwa, ujścia wątpliwościom, zarysowania myśli, którymi niekoniecznie będziemy się dzielić w tekście ostatecznym.

Istotną odmiennością w procesie przeprowadzania obserwacji jest także to, że w niektórych społecznościach można dokonywać ich bez zakładania konta i w sposób niezauważalny dla samych obserwowanych, choć w niektórych z kolei niezbędne jest wejście w świat wirtualny na jego zasadach i „ucieleśnienie” wewnątrz poprzez własnego awatara (Pearce, Artemesia, 2009). Z kolei inaczej niż w tradycyjnej etnografii, podczas obserwacji wirtualnych znacznie trudniej nam śledzić komunikację pomiędzy obserwowanymi osobami – powszechną praktyką w społecznościach wirtualnych jest wykorzystywanie różnych kanałów i dyskutowanie równoległe do „życia społecznego” w głównym wątku (Ducheneaut, Yee, Bellotti, 2010).

Etnografia cyfrowa w o wiele większym stopniu niż tradycyjna opiera się na tzw. etnografii wielostanowiskowej (*multi-sited ethnography*) (Marcus, 1995). Oznacza ona w tym kontekście badanie jednocześnie więcej niż jednej społeczności on-line albo łączenie badań wirtualnych i badań w świecie realnym. Wynika to ze

wspominanej już wcześniej specyfiki społeczności internetowych: często przenikają się one i nakładają zarówno z innymi zbiorowościami on-line, jak i ze sferą off-line.

Istotną różnicą jest także to, że etnograf cyfrowy ma pozycję mniej uprzywilejowaną niż w etnografii tradycyjnej. Władza nad narracją i kontrola nad sposobem przekazu to kwestie, na które od dawna zwraca się uwagę w antropologii (Fine, 1993). W tradycyjnej etnografii jednak zazwyczaj przebywamy w terenie samotnie lub w zespole, który później będzie publikował uzgodnione obserwacje – co, nawiasem mówiąc, jest strategią, którą należy wybierać świadomie, zdając sobie sprawę z wad i zalet etnograficznej pracy zespołowej (Clerke, Hopwood, 2014). Natomiast w etnografii cyfrowej nigdy nie wiemy, czy nie stykamy się z innymi badaczami i badaczkami, którzy dokładnie w tym samym czasie analizują te same zdarzenia i wypowiedzi, a nawet traktują nas jak przedmiot swych badań. W skrajnej, czysto hipotetycznej sytuacji można sobie wyobrazić, że w jakiejś społeczności chwilowo mogłoby nie być nikogo poza przeprowadzającymi projekty badawcze i badającymi się nawzajem, w przeświadczeniu obcowania z lokalną kulturą. Ponadto zweryfikowanie naszych obserwacji i przemyśleń przez innych jest znacznie prostsze. W przeciwieństwie do etnografii tradycyjnej, w której można zakładać, że badacz czy badaczka tworzą obraz społeczności w danej chwili, do którego nikt inny nie ma dostępu, to w etnografii cyfrowej konfrontacja z danymi nawet po wielu latach jest możliwa. Nie mamy zatem nawet tymczasowego monopolu na interpretację. Wiele społeczności internetowych (być może z uwagi na stałe obracanie się w sferze słowa pisanego) tworzy własne metaanalizy swojej kultury, mitologie, historii – których monopolu zazdrośnie strzeże. Włączenie tego rodzaju tubylczych etnografii w jakiejś formie do obiegu naukowego pozostaje wciąż kwestią otwartą.

Wreszcie, w etnografii cyfrowej charakterystyczne jest to, że mamy zwykle do czynienia z wysoką międzykulturowością i zarazem niską homogenicznością badanych zbiorowości, w porównaniu ze zbiorowościami tradycyjnymi. Zazwyczaj osią organizującą ją może być nawet tylko jeden element wspólny – zainteresowania, wspólny projekt czy znajomość tego samego narzędzia. W związku z tym procesy

enkulturacji i ujednolicania norm społecznych mają charakter o wiele mniej totalny.

W etnografii cyfrowej występują też inne stygmy społeczne. Wiele z typowych sposobów stygmatyzacji w społecznościach nieinternetowych opiera się na rasie, wieku, ograniczeniach sprawności fizycznej – a te są łatwiejsze do zamaskowania w Internecie, choć warto zauważyć, że np. płeć, choć pozornie równie trudno identyfikowalna, jest istotną kategorią klasyfikacji awatarów. Wiele społeczności internetowych jest zdominowanych przez mężczyzn i utrwalone normy powodują, że kobiety są tam dyskryminowane lub zniechęcane do równego uczestnictwa. Niemniej Internet jest pod wieloma względami egalitarny – jak głosi popularny obrazek, „w Internecie nikt nie wie, że jesteś psem”. Każdy, kto ma dostęp do sieci, może prezentować się znacznie swobodniej i bardziej wedle swojego gustu niż w świecie realnym, przynajmniej teoretycznie bez ograniczeń demograficznych czy majątkowych. Z drugiej strony społeczności internetowe są podatne na zupełnie inne rodzaje społecznych stratyfikacji. O ile na spotkaniu w głośnej dyskotekce znaczenie może mieć przede wszystkim wygląd, ubiór i mowa ciała, o tyle w społecznościach internetowych na pierwszy plan wychodzą kompetencje językowe. Zasób słownictwa, opanowanie specyficznego slangu danej społeczności, częstota i adekwatność wykorzystania emotikonów, a nawet sama szybkość pisania mogą prowadzić do silnych ocen awatara.

Wreszcie, choć nie jest to cecha szczególnie dla społeczności internetowych, może być w nich trudniejsza do praktycznego zaadresowania: strategie budowania statusu w społeczności mogą być odmienne od naszych wyobrażeń. O ile w tradycyjnych biznesowych organizacjach są dosyć utrwalone i względnie podobne sposoby odgrywania wartości i poświęcenia, uwzględniające hierarchię, dostęp do zasobów, pieniądze, choć także i czas¹⁴, o tyle w społecznościach internetowych może być trudniej o jednoznaczne ich wskazanie bez zagłębienia się w teren. W tradycyjnych badaniach antropologicznych też tak jest,

---

¹⁴ Przykładowo w badaniach programistów zaobserwowałem, że czas spędzony w pracy często jest postrzegany przez przełożonych jako silniej sygnalizujący wartość pracownika niż jakość wykonanej pracy – czas miał zatem funkcję symboliczną w okazywaniu lojalności i poświęcenia organizacji (Jemieliński, 2009).

ale w przypadku badań internetowych możemy mieć większą uludę swojskości: tego, że różnice względem naszych przyzwyczajzeń są nieistotne i pomijalne, co potencjalnie sprawia, że trudniej rozoznać się w sytuacji. Przykładowo w społeczności Wikipedii w narracjach na temat tego, kto jest szczególnie wartościowy, a kto nie, wielokrotnie przewija się kwestia pisania rozbudowanych, dobrych artykułów encyklopedycznych, a nie uczestniczenia jedynie w dyskusjach o procedurach i biurokracji. Jednak analiza osób, które są wybierane do pełnienia funkcji administracyjnych, pokazuje, że prawie zawsze są one zdecydowanie zaangażowane w sprawy organizacyjne, a nie jedynie w tworzenie artykułów. Struktury paraorganizacyjne mają charakter mocno biurokratyczny i utrwalają *status quo* (Konieczny, 2009; Shaw, Hill, 2014). Ponadto jakość artykułów jest często realnie mniej ważna niż liczba edycji – osoby uzyskujące status administratorski na polskiej Wikipedii mają zazwyczaj ponad 2000 edycji, a na angielskiej nawet przeszło 10 tysięcy, a sama obsesja liczbą edycji jest uważana przez społeczność za poważny problem i nazywana *editcountitis* (Jemielniak, 2014a). W społeczności Wikipedii „liczba edycji to waluta tego królestwa” (Reagle, 2010, s. 157).

3.2.2. Analiza przypadku

Analiza przypadku jest dość standardową metodą badań jakościowych, typową choćby w badaniach zmian organizacyjnych, kiedy możemy skoncentrować się nie tyle na konkretnej społeczności, co właśnie na przebiegu jakiegoś istotnego wydarzenia. Często stanowi element badań etnograficznych, dotyczą jej więc uwagi i zastrzeżenia z poprzedniego rozdziału. O ile jednak etnografia ma na celu zrozumienie kontekstu kulturowego i logiki lokalnej danej społeczności jako takiej, o tyle analiza przypadku koncentruje się na opisie i wyjaśnieniu pewnego określonego zdarzenia. To zapewne jeden z powodów, dla których analiza przypadku postrzegana jest jako metoda łatwiejsza od etnografii, bo nie wymaga tak długiej akulturacji środowiskowej. Bywa niestety traktowana po macoszemu, jako „łatwy” sposób robienia badań jakościowych i pseudojakościowych – nie pozwalając na pełne

Zakończenie

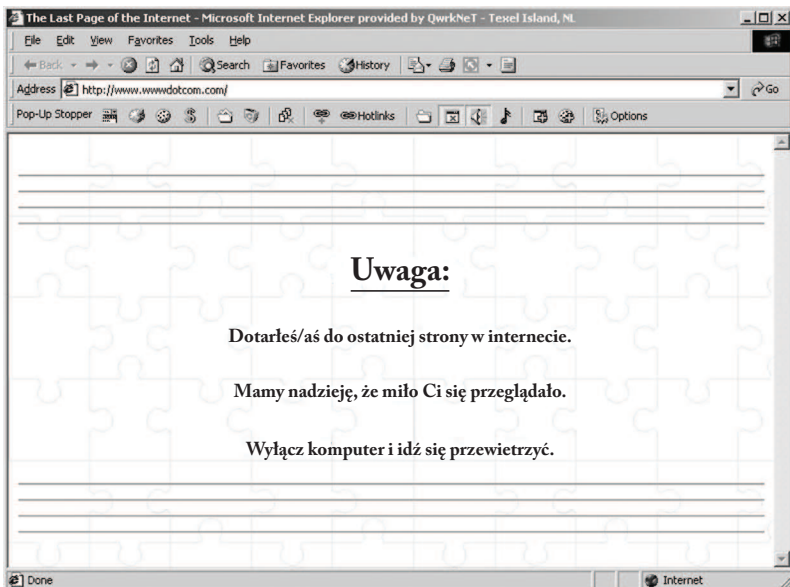
W niniejszej monografii starałem się przedstawić różnorodność możliwych podejść i narzędzi do prowadzenia badań społecznych w Internecie i za jego pośrednictwem. Wskazałem, dlaczego Internet powinien być przedmiotem badań socjologicznych, a także dlaczego nawet tradycyjne projekty badawcze powinny uwzględniać elementy badań internetowych. Pokazałem trzy trendy silnie powiązane z rozwojem technologii komunikacyjnej i sieci, tj. transformację relacji międzyludzkich on-line, kryzys wiedzy eksperckiej (w tym także *fake news*, filtry informacyjne, propagację antynauki, komory rezonansowe), a także gospodarkę dzielenia się. Zwróciłem uwagę na ich istotność w bardzo wielu obszarach życia oraz konieczność pogłębionych i powracających analiz socjologicznych, wobec dużej zmienności zjawisk.

Następnie opisałem podstawowe podejścia ilościowe, koncentrując się w szczególności na tych, które nie wymagają wieloletniego, specjalistycznego treningu. Postarałem się także przybliżyć metody badań jakościowych, które mogą posłużyć zarówno do interpretacji tych pierwszych, jak i stanowić punkt wyjścia do analiz ilościowych. Zaznaczyłem możliwości badań kulturowych on-line, czyli produktów kultury internetowej, jako uprawnionej metody badań społecznych. Wreszcie wyodrębniłem zbiór zagadnień etycznych, nad którymi powinna się pochylić każda osoba, która przygotowuje projekt jakościowy.

Moim celem było napisanie monografii metodologicznej, stanowiącej *reference book*, a zatem uwzględniającej także rzetelny przegląd literatury, umożliwiający dalsze pogłębianie wiedzy w zaznaczonych obszarach i prześledzenie toku rozumowania. Choć monografia nie ma charakteru podręcznika, starałem się przybliżyć również podstawowe kwestie techniczne, wychodząc z założenia, że jest to niezbędne, aby zachęcić do samodzielnego prowadzenia badań.

Dziękuję, Czytelniku lub Czytelniczko, za dotarcie tak daleko. Mam nadzieję, że mimo swoich niedociągnięć i ułomności książka okazała się przydatna. Na pożegnanie zostawiam mem – „ostatnia strona w Internecie”¹.

---

¹ Zob. <https://knowyourmeme.com/memes/the-last-page-of-the-internet>.

Podziękowania

Jestem bardzo wdzięczny całemu zespołowi mojej katedry MINDS (Management in Networked and Digital Societies) w Akademii Leona Koźmińskiego za wsparcie i konstruktywne uwagi w pracy nad niniejszą książką.

Bardzo pomocne były dla mnie szczegółowe sugestie od Tadeusza Chełkowskiego, Magdaleny Kamińskiej, Pawła Krzyworzeki, Aleksandry Przeglasińskiej, Agaty Stasik oraz Heleny Chmielewskiej-Szlajfer. Mój doktorant, Yaroslav Kremvovych, pomógł mi opracować fragment książki dotyczący przykładu użycia scrapingu danych, za co jestem mu ogromnie zobowiązany.

Dużo cennych uwag i wskazówek przekazali mi także współpracownicy i współpracowniczki ze społeczności Berkman-Klein Center for Internet and Society na Harvardzie, a szczególności Francine Berman, Erhardt Graeff, oraz Momin M. Malik.

Jestem szczególnie zobowiązany wobec Recenzentów wydawniczych monografii, tj. prof. dr. hab. Krzysztofa Koneckiego i dr. hab. Kazimierza Krzysztofka. Ich wyrazy uznania i docenienie niniejszej pracy dały mi wiarę w to, że faktycznie stanowi ona wartościowy wkład w naukę, a jednocześnie ich precyzyjne, konstruktywne i mądre wskazówki pomogły ją poprawić. Oczywiście żadnej z wymienionych osób nie można winić za pozostałe wady i niedostatki książki.

Bez cierpliwości i nieustającego wsparcia mojej kochanej żony Natalii ta książka również zapewne by nie powstała i jestem za nie bardzo wdzięczny. Z kolei moja córka Alicja cierpliwie uczyła mnie, że są rzeczy ważniejsze niż praca naukowa. Bez tych lekcji co prawda ta książka może powstałaby nieco szybciej, ale nie dowiedziałbym się z kolei ani o losach świnki Peppy, ani o podstępny księciu Hansie, oraz prawdopodobnie zbudowałbym znacznie mniej zamków z klocków Lego.

Bibliografia

W bibliografii podaję te wersje książek i wydań, z których korzystałem, często anglojęzycznych, nie starając się odnaleźć ich polskich przekładów (z wyjątkiem pewnych ważnych moim zdaniem pozycji). Mam świadomość, że jest to niezgodne z polską tradycją bibliograficzną. Jednocześnie jestem zdania, że nadrzędnym obowiązkiem naukowym jest przywoływanie tych prac, na których się polegało. Przekłady i różne wydania mogą zawierać błędy, zarówno zawinione przez osoby tłumaczące, jak i przez wydawnictwa i w szczególnym przypadku mogłoby dojść do sytuacji, w której przywoływałbym wydanie, w którym np. nie ma fragmentu, do którego się odnoszę. Zdecydowałem się również nie wykonywać benedyktyńskiej pracy polegającej na ponownym przeczytaniu pozycji, które ukazały się po polsku tylko po to, aby utrwalić na moment wydania niniejszej monografii tego, które już zostały przełożone, a które jeszcze czekają na swoją kolej. Przepraszam Czytelników i Czytelniczki, jeżeli jest to powodem rozczarowania.

- Adamic, E.A.L., Lento, T., Ng, P. (2014). *The Evolution of Memes on Facebook*. Facebook Data Science. Pobrane z: <https://www.facebook.com/notes/facebook-data-science/the-evolution-of-memes-on-facebook/10151988334203859>.
- Adamic, L.A., Huberman, B.A. (2000). The nature of markets in the World Wide Web. *Quarterly Journal of Electronic Commerce*, 1(1), 5–12.
- Adams, J., Brückner, H. (2015). Wikipedia, sociology, and the promise and pitfalls of Big Data. *Big Data & Society*, 2(2). DOI: 10.1177/2053951715614332.
- Adams, J.M. (2013). *Occupy Time. Technoculture, Immediacy, and Resistance After Occupy Wall Street*. New York: Palgrave – Macmillan.
- Adler, P.A., Adler, P. (2012). Keynote address tales from the field: Reflections on four decades of ethnography. *Qualitative Sociology Review*, 8(1), 10–32.
- Afeltowicz, Ł. (2012) *Modele, artefakty, kolektywy: praktyka badawcza w perspektywie współczesnych studiów nad nauką*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

- Afeltowicz, Ł., Pietrowicz, K. (2008). Koniec socjologii, jaką znamy, czyli o maszynach społecznych i inżynierii socjologicznej. *Studia Socjologiczne*, 3(190), 43–73.
- Agamben, G. (1999). *Potentialities: Collected Essays in Philosophy*. Stanford: Stanford University Press.
- Agar, M. (1980). *The Professional Stranger: An Informal Introduction to Ethnography*. New York: Academic Press.
- Agar, M. (2006). Culture: Can you take it anywhere? *International Journal of Qualitative Methods*, 5(2), 1–16.
- Aigrain, P. (2012). *Sharing. Culture and the Economy in the Internet Age*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Al-Saggaf, Y., Williamson, K. (2004). On-line communities in Saudi Arabia: Evaluating the impact on culture through on-line semi-structured interviews. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 5(3). DOI: 10.17169/fqs-5.3.564.
- Albert, R., Jeong, H., Barabási, A.L. (1999). Internet: Diameter of the world-wide web. *Nature*, 401(6749), 130–131.
- Alderson, P., Morrow, V. (2006). Multidisciplinary research ethics review: Is it feasible? *International Journal of Social Research Methodology*, 9(5), 405–417.
- Alles, M. (2014). Thick data: Adding context to big data to enhance auditability. *International Journal of Auditing Technology*, 2(2), 95–108.
- Aloisi, A. (2015). Commoditized workers: Case study research on labor law issues arising from a set of on-demand/gig economy platforms. *Comparative Labor Law & Policy Journal*, 37, 653–690.
- Alvesson, M., Sköldberg, K. (2017). *Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage.
- Anderson, K.V., Sheeler, K.H. (2014). Texts (and tweets) from Hillary: Meta-meming and postfeminist political culture. *Presidential Studies Quarterly*, 44(2), 224–243.
- Andriani, P., McKelvey, B. (2009). Perspective – from gaussian to paretian thinking: Causes and implications of power laws in organizations. *Organization Science*, 20(6), 1053–1071.
- Anthony, D., Campos-Castillo, C., Horne, C. (2017). Toward a sociology of privacy. *Annual Review of Sociology*, 43(1), 249–269.
- Aragona, B., Zindato, D. (2016). Counting people in the data revolution era: Challenges and opportunities for population censuses. *International Review of Sociology*, 26(3), 367–385.
- Aro, J. (2016). The cyberspace war: Propaganda and trolling as warfare tools. *European View*, 15(1), 121–132.

- Arvidsson, A., Colleoni, E. (2012). Value in informational capitalism and on the internet. *The Information Society*, 28(3), 135–150.
- Asongu, S.A. (2018). Conditional determinants of mobile phones penetration and mobile banking in Sub-Saharan Africa. *Journal of the Knowledge Economy*, 9(1), 81–135.
- Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J., Lofland, L. (ed.). (2001). *Handbook of Ethnography*. Thousand Oaks: Sage.
- Atkinson, P., Delamont, S. (2006). Rescuing narrative from qualitative research. *Narrative Inquiry*, 16(1), 164–172.
- Atkinson, P.A. (2013). Ethnography and craft knowledge. *Qualitative Sociology Review*, 9(2), 56–63.
- Augé, M. (2010). *Nie-miejsca. Wprowadzenie do antropologii hipernowoczesności* (tłum. R. Chymkowski). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Aupers, S., Schaap, J., Wildt, L. de (2018). Qualitative in-depth interviews: Studying religious meaning-making in MMOs. W: V. Sisler, K. Radde-Antweiler, X. Zeiler (eds.), *Methods for Studying Video Games and Religion*. New York – London: Routledge.
- Austen, K. (2015). The trouble with wearables. *Nature*, 525(7567), 22–24.
- Azzellini, D. (2018). Labour as a Commons: The Example of worker-recuperated companies. *Critical Sociology*, 44(4-5), 763–776.
- Babones, S. (2016). Interpretive quantitative methods for the social sciences. *Sociology*, 50(3), 453–469.
- Bachtin, M. (1982). *Problemy literatury i estetyki* (tłum. W. Cesluk-Grajewski). Warszawa: Czytelnik.
- Bačák, V., Kennedy, E.H. (2018). Principled machine learning using the super learner: An application to predicting prison violence. *Sociological Methods & Research*. DOI: 0049124117747301.
- Bainbridge, W.S. (1999). Cyberspace: Sociology's natural domain. *Contemporary Sociology*, 28(6), 664–667.
- Baker, L.M. (2006). Observation: A complex research method. *Library trends*, 55(1), 171–189.
- Banasik, N., Podsiadło, K. (2016). Comprehension of Ironic Utterances by Bilingual Children. *Psychology of Language and Communication*, 20(3), 316–335.
- Band, J., Gerafi, J. (2013). Wikipedia's Economic Value. *SSRN working paper*, DOI: 10.2139/ssrn.2338563.
- Banet-Weiser, S., Miltner, K.M. (2016). #MasculinitySoFragile: Culture, structure, and networked misogyny. *Feminist Media Studies*, 16(1), 171–174.

- Barabási, A.L., Jeong, H., Néda, Z., Ravasz, E., Schubert, A., Vicsek, T. (2002). Evolution of the social network of scientific collaborations. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 311(3), 590–614.
- Barcellini, F., Détienne, F., Burkhardt, J.M. (2008). User and developer mediation in an Open Source Software community: Boundary spanning through cross participation in on-line discussions. *International Journal of Human-Computer Studies*, 66(7), 558–570.
- Bar-Lev, S. (2008). 'We are here to give you emotional support': Performing emotions in an on-line HIV/AIDS support group. *Qualitative Health Research*, 18(4), 509–521.
- Barratt, M.J., Maddox, A. (2016). Active engagement with stigmatised communities through digital ethnography. *Qualitative Research*, 16(6), 701–719.
- Barthes, R. (1977). Introduction to the structural analysis of narratives. *Image, music, text*. New York: Hill and Wang.
- Bassett, E.H., O'Riordan, K. (2002). Ethics of Internet research: Contesting the human subjects research model. *Ethics and Information Technology*, 4(3), 233–247.
- Batorski, D. (2005). Internet a nierówności społeczne. *Studia Socjologiczne*, 2(177), 107–132.
- Batorski, D. (2013). Kapitał społeczny i otwartość jako podstawa innowacyjności. W: P. Zadura-Lichota (red.). *Świt innowacyjnego społeczeństwa. Trendy na najbliższe lata*. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Batorski, D., Zdziarski, M. (2009). Analiza sieciowa i jej zastosowania w badaniach organizacji i zarządzania. *Problemy Zarządzania*, 7(4), 157–184.
- Bauman, Z. (2003). *Liquid love: On the frailty of human bonds*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2007). *Consuming Life*. Cambridge, UK – Malden, MA: Polity.
- Bauwens, M. (2006). The Political Economy of Peer Production. *Post-autistic Economics Review*, 37, 33–44.
- Bauwens, M. (2009). Class and capital in peer production. *Capital & Class*, 33(1), 121–141.
- Bauwens, M. (2012). Thesis on digital labor in an emerging P2P economy. W: T. Scholz, (ed.). *Digital Labor: The Internet as Playground and Factory*. London – New York: Routledge.
- Bauwens, M., Kostakis, V. (2014). From the communism of capital to capital for the commons: Towards an open co-operativism. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 12(1), 356–361.

- Baym, N., Markham, A. (2009). *Internet Inquiry: Conversations about Method*. London – New Delhi – Thousand Oaks: Sage.
- Beck, U. (2002). *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London – New York: Sage.
- Beigel, F. (2014a). Introduction: Current tensions and trends in the World Scientific System. *Current Sociology*, 62(5), 617–625.
- Beigel, F. (2014b). Publishing from the periphery: Structural heterogeneity and segmented circuits. The evaluation of scientific publications for tenure in Argentina's CONICET. *Current Sociology*, 62(5), 743–765.
- Bellotti, E., Mora, E. (2016). Networks of practices in critical consumption. *Journal of Consumer Culture*, 16(3), 718–760.
- Bendix, E.H. (1979). Linguistic models as political symbols: Gender and the generic 'he' English. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 327(1), 23–39.
- Bendix, R. (2005). Introduction: Ear to ear, nose to nose, skin to skin — The senses in comparative ethnographic perspective. *Etnofoor*, 18(1), 3–14.
- Benkler, Y. (1999). Free as the air to common use: First amendment constraints on enclosure of the public domain. *NYU Law Review*, 74, 354.
- Benkler, Y. (2002). Coase's penguin, or, linux and 'The Nature of the Firm'. *Yale Law Journal*, 112(3), 369–446.
- Benkler, Y. (2003). Freedom in the commons: Towards a political economy of information. *Duke Law Journal*, 1245–1276.
- Benkler, Y. (2004). Sharing nicely: On shareable goods and the emergence of sharing as a modality of economic production. *Yale Law Journal*, 273–358.
- Benkler, Y. (2011). *The Penguin and the Leviathan: How Cooperation Triumphs Over Self-Interest*. New York: Crown Business.
- Benkler, Y. (2013). Practical anarchism peer mutualism, market power, and the fallible state. *Politics & Society*, 41(2), 213–251.
- Benkler, Y., Nissenbaum, H. (2006). Commons-based peer production and virtue. *Journal of Political Philosophy*, 14(4), 394–419.
- Bennett, A. (2018). Conceptualising the relationship between youth, music and DIY careers: A critical overview. *Cultural Sociology*, 12(2), 140–155.
- Benton, G. (1988). The origin of the political joke. W: C. Powell, C. Patton (ed.). *Humor in Society: Resistance and Control*. New York: St. Martin's Press.
- Berg, M., Seeber, B. (2016). *The Slow Professor: Challenging the Culture of Speed in the Academy*. Toronto: University of Toronto Press.
- Berger, P.L., Luckman, T. (1983). *Spoleczne tworzenie rzeczywistości* (tłum. J. Niżnik). Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

- Berger, R.J., Quinney, R. (2005). *Storytelling Sociology: Narrative as Social Inquiry*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Berghel, H. (2017). The new science wars. *Computer*, 50(11), 72–76.
- Bergquist, M., Ljungberg, J. (2001). The power of gifts: Organizing social relationships in open source communities. *Information Systems Journal*, 11(4), 305–320.
- Bethlehem, J. (2010). Selection bias in web surveys. *International Statistical Review*, 78(2), 161–188.
- Beverungen, A., Lange, A.C. (2018). Cognition in high-frequency trading: The costs of consciousness and the limits of automation. *Theory, Culture & Society*, 35(6), 75–95.
- Biddle, S. (2014). Justine Sacco is good at her job, and how I came to peace with her. *Gawker*. Pobrane z: <http://gawker.com/justine-sacco-is-good-at-her-job-and-how-i-came-to-pea-1653022326>.
- Bielecka-Prus, J. (2014). Po co nam autoetnografia? Krytyczna analiza autoetnografii jako metody badawczej. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 10(3), 76–95.
- Bierówka, J. (2007). Internet jako źródło postaw prospołecznych. *Studia Socjologiczne*, 3(186), 15–36.
- Biggs, M. (2005). Strikes as Forest Fires: Chicago and Paris in the Late Nineteenth Century. *American Journal of Sociology*, 110(6), 1684–1714.
- Bijker, W.E., Bal, R. & Hendriks, R. (2009). *The Paradox of Scientific Authority: The Role of Scientific Advice in Democracies*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bińczyk, E., Derra, A. (ed.). (2014). *Studia nad nauką i technologią. Wybór tekstów*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Blok, A., Carlsen, H.B., Jørgensen, T.B., Madsen, M.M., Ralund, S., Pedersen, M.A. (2017). Stitching together the heterogeneous party: A complementary social data science experiment. *Big Data & Society*, 4(2), 2053951717736337.
- Blok, A., Pedersen, M.A. (2014). Complementary social science? Qualitative experiments in a Big Data world. *Big Data & Society*, 1(2), DOI: 10.1177/2053951714543908.
- Bode, L., Jones, M.L. (2018). Do Americans want a right to be forgotten? Estimating public support for digital erasure legislation. *Policy & Internet*, 10(3), 244–263.
- Boellstorff, T. (2008). *Coming of Age in Second Life: An Anthropologist Explores the Virtually Human*. Princeton: Princeton University Press.
- Bohdanova, T. (2014). Unexpected revolution: The role of social media in Ukraine's Euromaidan uprising. *European View*, 13(1), 133–142.

- Boje, D.M. (2001). *Narrative Methods for Organizational and Communication Research*. London – Thousand Oaks: Sage.
- Boje, D.M. (2008). *Storytelling Organizations*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage.
- Boje, D.M. (2014). *Storytelling Organizational Practices: Managing in the Quantum Age*. New York: Routledge.
- Bok, D.C. (2009). *Beyond the Ivory Tower: Social Responsibilities of the Modern University*. Boston: Harvard University Press.
- Bond, R.M., Fariss, C.J., Jones, J.J., Kramer, A.D., Marlow, C., Settle, J.E., Fowler, J.H. (2012). A 61-million-person experiment in social influence and political mobilization. *Nature*, 489(7415), 295–298.
- Borgatti, S.P., Halgin, D.S. (2011). On network theory. *Organization Science*, 22(5), 1168–1181.
- Bornakke, T., Due, B.L. (2018). Big-Thick Blending: A method for mixing analytical insights from big and thick data sources. *Big Data & Society*, (1). DOI: 10.1177/2053951718765026.
- Botsman, R., Rogers, R. (2010). *What's Mine is Yours: The Rise of Collaborative Consumption*. New York: HarperBusiness.
- Bouwman, M.G., Teunissen, Q.G., Wijburg, F.A., Linthorst, G.E. (2010). 'Doctor Google' ending the diagnostic odyssey in lysosomal storage disorders: Parents using internet search engines as an efficient diagnostic strategy in rare diseases. *Archives of Disease in Childhood*, 95, 642–644.
- Bowman, D.M., Woodbury, N., Fisher, E. (2016). Decoupling knowledge and expertise in personalized medicine: Who will fill the gap? *Expert Review of Precision Medicine and Drug Development*, 1(4), 345–347.
- boyd, d. (2005). Blogging outloud: Shifts in public voice. *LITA conference*.
Pobrane z: <http://www.danah.org/ppers/LITA.html>.
- boyd, d. (2008). Facebook's privacy trainwreck. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 14(1), 13–20.
- boyd, d., Crawford, K. (2012). Critical questions for big data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon. *Information, Communication & Society*, 15(5), 662–679.
- Brabham, D.C. (2012). The myth of amateur crowds. *Information, Communication & Society*, 15(3), 394–410.
- Brake, D.R. (2014). Are we all on-line content creators now? Web 2.0 and digital divides. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 19(3), 591–609.
- Brannen, J. (2005). Mixing methods: The entry of qualitative and quantitative approaches into the research process. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(3), 173–184.

- Bratich, J. (2014). Occupy all the dispositifs: Memes, media ecologies, and emergent bodies politic. *Communication and Critical/Cultural Studies*, 11(1), 64–73.
- Brickell, C. (2012). Sexuality, power and the sociology of the internet. *Current Sociology*, 60(1), 28–44.
- Brickhouse, N.W., Dagher, Z.R., Letts IV, W.J., Shipman, H.L. (2000). Diversity of students' views about evidence, theory, and the interface between science and religion in an astronomy course. *Journal of Research in Science Teaching*, 37(4), 340–362.
- British Society of Criminology (2015). Statement of Ethics. Pobrane z: <http://www.britsoccrim.org/ethics/>.
- Brooker, P., Barnett, J., Cribbin, T. (2016). Doing social media analytics. *Big Data & Society*, 3(2), 2053951716658060.
- Brosnan, C., Kirby, E. (2016). Sociological perspectives on the politics of knowledge in health care: Introduction to themed issue. *Health Sociology Review*, 25(2), 139–141.
- Bruns, A. (2008). *Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond: From Production to Produsage*. New York – Frankfurt: Peter Lang.
- Bruns, A., Highfield, T., Burgess, J.E. (2013). The Arab Spring and social media audiences English and Arabic Twitter users and their networks. *American Behavioral Scientist*, 57(7), 971–988.
- Bryda, G., Martini, N. (2016). W stronę ontologii pola badań jakościowych. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 12(4), 24–40.
- Bryman, A. (2007). Barriers to integrating quantitative and qualitative research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1), 8–22.
- Buchanan, D.R. (1992). An uneasy alliance: Combining qualitative and quantitative research methods. *Health Education Quarterly*, 19(1), 117–135.
- Buchanan, E.A. (ed.) (2004). *Readings in Virtual Research Ethics: Issues and Controversies*. Hershey – London – Melbourne – Singapore: Information Science Publishing.
- Buckels, E.E., Trapnell, P.D., Paulhus, D.L. (2014). Trolls just want to have fun. *Personality and Individual Differences*, 67, 97–102.
- Burke, M., Kraut, R. (2008). Taking up the mop: Identifying future wikipedia administrators. *CHI*. Florence: ACM, 3441–3446.
- Burrell, J. (2009). The field site as a network: A strategy for locating ethnographic research. *Field Methods*, 21(2), 181–199.
- Burroughs, B. (2013). FCJ-165 Obama trolling: Memes, salutes and an agonistic politics in the 2012 presidential election. *The Fibreculture Journal*, 22, 258–277.

- Burrows, R., Savage, M. (2014). After the crisis? Big Data and the methodological challenges of empirical sociology. *Big Data & Society*, 1(1), 2053951714540280.
- Burszta, W.J. (2017). Uciszenie przeszłości – niewolnictwo – antropologia. *Filo-Sofija*, 17(36), 199–211.
- Callegaro, M., Baker, R., Bethlehem, J.A.G., Krosnick, J.A., Lavrakas, P.J. (ed.). (2014). *On-line Panel Research: A Data Quality Perspective*. New York: Wiley.
- Camargo Jr, K., Grant, R. (2015). Public health, science, and policy debate: Being right is not enough. *American Journal of Public Health*, 105(2), 232–235.
- Campbell, J., Fletcher, G., Greenhill, A. (2009). Conflict and identity shape shifting in an on-line financial community. *Information Systems Journal*, 19(5), 461–478.
- Carroll, M.W. (2006). Creative commons and the new intermediaries. *Michigan State Law Review*, 45, 45–66.
- Carter Olson, C., LaPoe, V. (2018). Combating the digital spiral of silence: Academic activists versus social media trolls. W: J.R. Vickery, T. Everbach (ed.). *Mediating Misogyny: Gender, Technology, and Harassment*. Cham: Springer International Publishing.
- Carvalho Nascimento, E.C., Silva da, E., Siqueira-Batista, R. (2018). The 'use' of sex robots: A bioethical issue. *Asian Bioethics Review*. Pobrane z: <https://doi.org/10.1007/s41649-018-0061-0>.
- Castells, M. (2000). Toward a sociology of the network society. *Contemporary Sociology*, 29(5), 693–699.
- Castells, M. (2013a). *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Castells, M. (2013b). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. New York: John Wiley & Sons.
- Cavallo, A. (2018). Scraped data and sticky prices. *The Review of Economics and Statistics*, 100(1), 105–119.
- Chambers, D. (2013). *Social Media and Personal Relationships: On-line Intimacies and Networked Friendship*. London: Palgrave – Macmillan.
- Charmaz, K., Komorowska, B., Konecki, K. (2013). *Teoria ugruntowana: praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Charmaz, K., Mitchell, R.G. (1996). The myth of silent authorship: Self, substance, and style in ethnographic writing. *Symbolic Interaction*, 19(4), 285–302.
- Chaudhry, I. (2016). 'Not So Black and White' discussions of race on Twitter in the aftermath of # Ferguson and the shooting death of Mike Brown. *Cultural Studies? Critical Methodologies*, 16(3), 296–304.

- Chayko, M. (2014). Techno-social life: The internet, digital technology, and social connectedness. *Sociology Compass*, 8(7), 976–991.
- Cheal, D. (2015). *The Gift Economy*. London – New York: Routledge.
- Cheliotis, G. (2009). From open source to open content: Organization, licensing and decision processes in open cultural production. *Decision Support Systems*, 47(3), 229–244.
- Chełkowski, T. (2015). Czy wolne i otwarte oprogramowanie może przyczynić się do wzrostu gospodarczego? *e-mentor*, 2(59), 69–76.
- Chełkowski, T., Gloor, P., Jemielniak, D. (2016). Inequalities in open source software development: Analysis of contributor's commits in Apache Software Foundation Projects. *PLoS ONE*, 11(4), e0152976.
- Cheok, A.D., Levy, D., Karunanayaka, K. (2016). Lovotics: Love and sex with robots. W: K. Karpouzis, G.N. Yannakakis (ed.). *Emotion in Games*. London – New York: Springer.
- Chess, S., Newsrom, E. (2015). *Folklore, Horror Stories, and the Slender Man: The Development of an Internet Mythology*. London – New York: Palgrave.
- Cheung, C.C., Krahn, A.D., Andrade, J.G. (2018). The emerging role of wearable technologies in arrhythmia detection. *Canadian Journal of Cardiology*, 34(8), 1083–1087.
- Chisholm, J.F. (2014). Review of the status of cyberbullying and cyberbullying prevention. *Journal of Information Systems Education*, 25(1), 77–87.
- Chmielewska-Szlajfer, H. (2018). Opinion dailies versus Facebook fan pages: The case of Poland's surprising 2015 presidential elections. *Media, Culture & Society*, 40(6), 938–950.
- Chmielewska-Szlajfer, H. (2019). National internet pro-voting campaigns and local watchdog websites: Practicing civil society on-line. *Reshaping Poland's Community after Communism: Ordinary Celebrations*. Cham: Springer International Publishing.
- Cho, H., LaRose, R. (1999). Privacy issues in Internet surveys. *Social Science Computer Review*, 17(4), 421–434.
- Christensen, C. (2011). Twitter revolutions? Addressing social media and dissent. *The Communication Review*, 14(3), 155–157.
- Chrostowski, A., Jemielniak, D. (2008). Action Research w teorii organizacji i zarządzania. *Organizacja i Kierowanie*, 1(131), 41–56.
- Chrostowski, A., Jemielniak, D. (2011). *Skuteczne doradztwo strategiczne: metoda Action Research w praktyce*. Warszawa: Poltext.
- Chused, R.H. (2014). The legal culture of appropriation art: The future of copyright in the remix age. *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property*, 17, 163–216.

- Ciambrone, D., Phua, V., Avery, E.N. (2017). Gendered synthetic love: Real dolls and the construction of intimacy. *International Review of Modern Sociology*, 43(1), 59–78.
- Ciesielska, M. (2010). *Hybrid Organisations. A Study of the Open Source – Business Setting*. Copenhagen: Copenhagen Business School.
- Ciesielska, M., Jemielniak, D. (ed.). (2018). *Qualitative Methodologies in Organization Studies: Theories and New Approaches*. London – New York: Palgrave.
- Clark, E.M., Williams, J.R., Jones, C.A., Galbraith, R.A., Danforth, C.M., Dodds, P.S. (2016). Sifting robotic from organic text: A natural language approach for detecting automation on Twitter. *Journal of Computational Science*, 16, 1–7.
- Cleary, A., Kearney, B., Solan-Schuppers, N., Watson, I. (2014). Research in a time of financial constraints: Carrying out representative postal surveys. *Irish Journal of Sociology*, 22(1), 102–106.
- Clerke, T., Hopwood, N. (2014). *Doing Ethnography in Teams: A Case Study of Asymmetries in Collaborative Research*. New York: Springer.
- Clifford, J. (1983). On ethnographic authority. *Representations*, (2), 118–146.
- Clifford, J., Marcus, G.E. (ed.). (1986). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Cockayne, D., Leszczynski, A., Zook, M. (2017). #HotForBots: Sex, the non-human and digitally mediated spaces of intimate encounter. *Environment and Planning D: Society and Space*, 35(6), 1115–1133.
- Coleman, E.G. (2011). Hacker Politics and Publics. *Public Culture*, 23(3), 511–516.
- Coleman, E.G. (2013). *Coding Freedom*. Princeton – Oxford: Princeton University Press.
- Coleman, G. (2014). *Hacker, Hoaxer, Whistleblower, Spy: The Many Faces of Anonymous*. New York: Verso Books.
- Coles, B.A., West, M. (2016). Trolling the trolls: On-line forum users constructions of the nature and properties of trolling. *Computers in Human Behavior*, 60, 233–244.
- Compton, R., Jurgens, D., Allen, D. (2014). Geotagging one hundred million twitter accounts with total variation minimization. *IEEE International Conference on Big Data*. IEEE. Pobrane z: <http://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/7004256/>.
- Cook, K.S. (2010). Trusting doctors: The decline of moral authority in american medicine. W: J.B. Imber (ed.). *The British Journal of Sociology*, 61(2), 391–392.

- Couldry, N. (2012). *Media, Society, World: Social Theory and Digital Media Practice*. Cambridge: Polity.
- Couper, M.P. (2000). Web surveys: A review of issues and approaches. *Public Opinion Quarterly*, 64, 464–494.
- Couper, M.P. (2017). New developments in survey data collection. *Annual Review of Sociology*, 43, 121–145.
- Creswell, J.W., Poth, C.N. (2017). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Approaches*. London – New Delhi – Thousand Oaks: Sage.
- Curran, J. (2013). Big Data or ‘Big Ethnographic Data’? Positioning Big Data within the ethnographic space. W: *Ethnographic Praxis in Industry Conference Proceedings* (62–73). Wiley On-line Library.
- Czarniawska-Joerges, B. (1992). *Exploring Complex Organizations: A Cultural Perspective*. Newbury Park, Calif.: Sage.
- Czarniawska-Joerges, B. (1994). Narratives of individual and organizational identities. W: S. Deetz (ed.). *Communication Yearbook*. London: Sage.
- Czarniawska-Joerges, B. (1998). *Narrative Approach in Organization Studies*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Czarniawska, B. (2004). *Narratives in Social Science Research*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage.
- d’Ancona, M. (2017). *Post-truth: The New War on Truth and How to Fight Back*. New York: Random House.
- Da Silva, P.D., Garcia, J.L. (2012). YouTubers as satirists: Humour and remix in on-line video. *JeDEM-eJournal of eDemocracy and Open Government*, 4(1), 89–114.
- Dahlander, L., Frederiksen, L., Rullani, F. (2008). On-line communities and open innovation. *Industry and Innovation*, 15(2), 115–123.
- Dahlberg, L. (2007). Rethinking the fragmentation of the cyberpublic: From consensus to contestation. *New Media & Society*, 9(5), 827–847.
- Dale, J., Kyle, D. (2016). Smart humanitarianism: Re-imagining human rights in the age of enterprise. *Critical Sociology*, 42(6), 783–797.
- Davies, C.A. (2008). *Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others*. London – New York: Routledge.
- Davies, H. (2015). Ted Cruz using firm that harvested data on millions of unwitting Facebook users. *The Guardian*, 11. Pobrane z: <https://www.theguardian.com/us-news/2015/dec/11/senator-ted-cruz-president-campaign-facebook-user-data>.
- Davis, M., Bolding, G., Hart, G., Sherr, L., Elford, J. (2004). Reflecting on the experience of interviewing on-line: Perspectives from the Internet and HIV study in London. *AIDS Care*, 16(8), 944–952.

- Davis, T. (2010). Third spaces or heterotopias? Recreating and negotiating migrant identity using on-line spaces. *Sociology*, 44(4), 661–677.
- Davison, P. (2012). The language of internet memes. W: M. Mandiberg (ed.). *The Social Media Reader*. New York – London: NYU Press.
- Dawkins, R. (1976). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press.
- De Meo, P., Ferrara, E., Fiumara, G., Provetti, A. (2014). On Facebook, most ties are weak. *Communications of the ACM*, 57(11), 78–84.
- Deakin, H., Wakefield, K. (2014). Skype interviewing: Reflections of two PhD researchers. *Qualitative Research*, 14(5), 603–616.
- Delgado-López, P.D., Corrales-García, E.M. (2018). Influence of Internet and social media in the promotion of alternative oncology, cancer quackery, and the predatory publishing phenomenon. *Cureus*, 10(5), e2617.
- Denzin, N.K. (2006). Analytic autoethnography, or déjà vu all over again. *Journal of Contemporary Ethnography*, 35(4), 419.
- Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (ed.). (1994). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Derbyshire, S. (2008). The ethical dilemma of ethical committees. *Sociology Compass*, 2(5), 1506–1522.
- DeSousa, M.A., Medhurst, M.J. (1982). Political cartoons and american culture: Significant symbols of campaign 1980. *Studies in Visual Communication*, 8(1), 84–98.
- Dew, K., Chamberlain, K., Hodgetts, D., Norris, P., Radley, A., Gabe, J. (2014). Home as a hybrid centre of medication practice. *Sociology of Health & Illness*, 36(1), 28–43.
- Dickins, M., Browning, C., Feldman, S., Thomas, S. (2016). Social inclusion and the Fatosphere: The role of an on-line weblogging community in fostering social inclusion. *Sociology of Health & Illness*, 38(5), 797–811.
- Diesner, J., Frantz, T.L., Carley, K.M. (2005). Communication networks from the Enron email corpus “It’s always about the people. Enron is no different”. *Computational & Mathematical Organization Theory*, 11(3), 201–228.
- DiGrazia, J., McKelvey, K., Bollen, J., Rojas, F. (2013). More tweets, more votes: Social media as a quantitative indicator of political behavior. *PLoS ONE*, 8(11), e79449.
- Dijck van, J. (2009). Users like you? Theorizing agency in user-generated content. *Media, Culture, and Society*, 31(1), 41–58.
- Dijck van, J., Nieborg, D. (2009). Wikinomics and its discontents: A critical analysis of Web 2.0 business manifestos. *New Media & Society*, 11(5), 855–874.

- Dijk van, J., Poell, T., Waal de, M. (2018). *Platform Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Dirksen, V., Huizinga, A., Smit, B. (2010). 'Piling on layers of understanding': The use of connective ethnography for the study of (on-line) work practices. *New Media & Society*, 12(7), 1045–1063.
- Domínguez Figaredo, D., Beaulieu, A., Estalella, A., Cruz, E.G., Schnettler, B., Read, R. (2007). Virtual ethnography. *Qualitative Social Research*, 8(3).
Pobrane z: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/274/601>.
- Dougherty, B.K. (2002). Comic Relief: Using Political Cartoons in the Classroom. *International Studies Perspectives*, 3(3), 258–270.
- Ducheneaut, N., Yee, N., Bellotti, V. (2010). The best of both (virtual) worlds: Using ethnography and computational tools to study on-line behavior. *Ethnographic Praxis in Industry Conference Proceedings*, 1, 136–148.
- Dueñas, D., Pontón, P., Belzunegui, Á., Pastor, I. (2016). Discriminatory Expressions, the Young and Social Networks: The Effect of Gender (Expresiones discriminatorias, jóvenes y redes sociales: la influencia del género). *Comunicar: Revista Científica de Educomunicación*, 46(24), 67–76.
- Duhigg, C. (2012). How companies learn your secrets. *The New York Times*, 16. Pobrane z: <http://www.nytimes.com/2012/02/19/magazine/shopping-habits.html>.
- Dusi, D. (2017). Investigating the exploitative and empowering potential of the presumption phenomenon. *Sociology Compass*, 11(6). Pobrane z: doi.org/10.1111/soc4.12488.
- Dutton, W.H., Pipler, T. (2010). The politics of privacy, confidentiality, and ethics: Opening research methods. W: W.H. Dutton, P.W. Jeffreys (ed.). *World Wide Research: Reshaping the Sciences and Humanities*. Cambridge: MIT Press.
- Dutton, W.H., Reisdorf, B.C. (2017). Cultural divides and digital inequalities: Attitudes shaping Internet and social media divides. *Information, Communication & Society*, 1–21.
- Dynel, M. (2016). 'Trolling is not stupid': Internet trolling as the art of deception serving entertainment. *Intercultural Pragmatics*, 13(3), 353–381.
- Eagle, N., Macy, M., Claxton, R. (2010). Network diversity and economic development. *Science*, 328(5981), 1029–1031.
- Eagle, N., Pentland, A.S., Lazer, D. (2009). Inferring friendship network structure by using mobile phone data. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(36), 15274–15278.

- Eastwood, H. (2000). Why are Australian GPs using alternative medicine? Postmodernisation, consumerism and the shift towards holistic health. *Journal of Sociology*, 36(2), 133–156.
- Edmans, A., Gabaix, X. (2011). The effect of risk on the CEO market. *Review of Financial Studies*, 24(8), 2822–2863.
- Einwächter, S.G., Simon, F.M. (2017). How digital remix and fan culture helped the Lego comeback. *Transformative Works and Cultures*, 25. Pobrano z: <https://doi.org/10.3983/twc.2017.01047>.
- Eisenhardt, K.M. (1989). Building theories from case study research. *Academy of Management Review*, 14(4), 532–550.
- Elliott, J. (2005). *Using Narrative in Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. London – New Delhi – Thousand Oaks: Sage.
- Emerson, R.M., Fretz, R.I., Shaw, L.L. (2001). Participant observation and fieldnotes. W: P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland, L. Lofland (ed.). *Handbook of Ethnography*. Thousand Oaks: Sage.
- Emerson, R.M., Fretz, R.I., Shaw, L.L. (2011). *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Emke, I. (1992). Medical authority and its discontents: A case of organized non-compliance. *Critical Sociology*, 19(3), 57–80.
- English-Lueck, J. (2011). Prototyping self in Silicon Valley: Deep diversity as a framework for anthropological inquiry. *Anthropological Theory*, 11(1), 89–106.
- Erickson, T. (1999). Persistent conversation: An introduction. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 4(4), 10.1111/j.1083-6101.1999.tb00105.x.
- Erikson, E., Occhiuto, N. (2017). Social Networks and Macrosocial Change. *Annual Review of Sociology*, 43(1), 229–248.
- Erjavec, K., Kovačič, M.P. (2012). 'You Don't Understand, This is a New War!' Analysis of Hate Speech in News Web Sites' Comments. *Mass Communication and Society*, 15(6), 899–920.
- Evans, J.A., Aceves, P. (2016). Machine translation: Mining text for social theory. *Annual Review of Sociology*, 42, 21–50.
- Faasse, K., Chatman, C.J., Martin, L.R. (2016). A comparison of language use in pro- and anti-vaccination comments in response to a high profile Facebook post. *Vaccine*, 34(47), 5808–5814.
- Farrell, H. (2017). How Facebook stymies social science. *The Chronicle of Higher Education*. Pobrano z: <https://www.chronicle.com/article/How-Facebook-Stymies-Social/242090>.
- Feinberg, R. (2007). Dialectics of culture: Relativism in popular and anthropological discourse. *Anthropological Quarterly*, 80(3), 777–790.

- Ferrara, E., Varol, O., Davis, C., Menczer, F., Flammini, A. (2016). The rise of social bots. *Communications of the ACM*, 59(7), 96–104.
- Fetterman, D.M. (2009). *Ethnography: Step-by-step*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage Publications.
- Fiesler, C., Wisniewski, P., Pater, J., Andalibi, N. (2016). Exploring ethics and obligations for studying digital communities. *Proceedings of the 19th International Conference on Supporting Group Work*. ACM, 457–460.
- Fiesler, C., Young, A., Peyton, T., Bruckman, A.S., Gray, M., Hancock, J., Lutters, W. (2015). Ethics for studying on-line sociotechnical systems in a big data world. *Proceedings of the 18th ACM Conference Companion on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing*. ACM. 289–292
- Filiciak, M. (2011). Inny wymiar otwartości. Internetowa reprodukcja i redystrybucja treści kulturowych. *Przegląd Kulturoznawczy*, 1(9), 65–76.
- Filiciak, M. (2016). Nie tylko ludzie. Kulturoznawstwo wobec posthumanizmu. W: M. Skrzeczkowski, A. Zeidler-Janiszewska (red.). *Odłony nowoczesności. Próby z kulturoznawstwa krytycznego*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Filipiak, M. (2000). *Socjologia kultury: zarys zagadnień*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Fine, G.A. (1993). Ten lies of ethnography: Moral dilemmas of field research. *Journal of Contemporary Ethnography*, 22(3), 267–294.
- Finkel, E.J., Eastwick, P.W., Karney, B.R., Reis, H.T., Sprecher, S. (2012). On-line Dating. *Psychological Science in the Public Interest*, 13(1), 3–66.
- Fischer, C.S. (2009a). The 2004 GSS finding of shrunken social networks: An artifact? *American Sociological Review*, 74(4), 657–669.
- Fischer, F. (2009b). *Democracy and expertise: Reorienting policy inquiry*. Oxford: Oxford University Press.
- Fleming, P., Spicer, A. (2007). *Contesting the Corporation: Struggle, Power and Resistance in Organizations*. Cambridge, UK – New York: Cambridge University Press.
- Flick, U. (2014). *An Introduction to Qualitative Research*. London – New Delhi – Thousand Oaks, CA: Sage.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219–245.
- Fotaki, M. (2014). Can consumer choice replace trust in the National Health Service in England? Towards developing an affective psychosocial conception of trust in health care. *Sociology of Health & Illness*, 36(8), 1276–1294.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. New York: Pantheon Books.

- Fownes, J.R., Yu, C., Margolin, D.B. (2018). Twitter and climate change. *Sociology Compass*, 12(6). DOI: doi.org/10.1111/soc4.12587.
- Frade, C. (2016). Social Theory and the Politics of Big Data and Method. *Sociology*, 50(5), 863–877.
- Frank, R. (2011). *Newslore: Contemporary Folklore on the Internet*. Jackson: University of Mississippi Press.
- Frenken, K., Schor, J. (2017). Putting the sharing economy into perspective. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 23, 3–10.
- Freund, K. (2014). ‘Fair use is legal use’: Copyright negotiations and strategies in the fan-vidding community. *New Media & Society*. DOI: 10.1177/1461444814555952.
- Friedman, L. (2012). Wit as a political weapon: Satirists and censors. *Social Research*, 79(1), 87–112.
- Frysztacki, K. (2009). *Socjologia problemów społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Fu, Q., Guo, X., Land, K.C. (2018). Optimizing count responses in surveys: A machine-learning approach. *Sociological Methods & Research*. DOI: 10.1177/0049124117747302.
- Fuchs, C. (2010). Labor in informational capitalism and on the Internet. *The Information Society*, 26(3), 179–196.
- Gabaix, X., Gopikrishnan, P., Plerou, V., Stanley, H.E. (2003). A theory of power-law distributions in financial market fluctuations. *Nature*, 423(6937), 267–270.
- Gabriel, Y. (2004). *Myths, Stories, and Organizations: Premodern Narratives for Our Times*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Gaggiotti, H., Kostera, M., Krzyworzeka, P. (2016). More than a method? Organisational ethnography as a way of imagining the social. *Culture and Organization*, 23(5), 325–340.
- Gal, N., Shifman, L., Kampf, Z. (2015). “It Gets Better”: Internet memes and the construction of collective identity. *New Media & Society*, 18(8), 1698–1714.
- Gamson, W.A., Stuart, D. (1992). Media Discourse as a symbolic contest: The bomb in political cartoons. *Sociological Forum*. Springer. 55–86.
- Garcia, A.C., Standlee, A.I., Bechkoff, J., Cui, Y. (2009). Ethnographic approaches to the internet and computer-mediated communication. *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(1), 52–84.
- Gatson, S.N., Zweerink, A. (2004). Ethnography on-line: ‘natives’ practising and inscribing community. *Qualitative Research*, 4(2), 179–200.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

- Geertz, C. (1983). *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*. New York: Basic Books.
- Gerstl-Pepin, C., Patrizio, K. (2009). Learning from Dumbledore's Pensieve: Metaphor as an aid in teaching reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, 9(3), 299–308.
- Gerstl-Pepin, C.I., Gunzenhauser, M.G. (2002). Collaborative team ethnography and the paradoxes of interpretation. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 15(2), 137–154.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giles, J. (2010). Data sifted from Facebook wiped after legal threats. *New Scientist*. Pobrane z: <https://www.newscientist.com/article/dn18721-data-sifted-from-facebook-wiped-after-legal-threats/>.
- Gillespie, A., Cornish, F. (2010). Intersubjectivity: Towards a dialogical analysis. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 40(1), 19–46.
- Gillespie, T. (2018). *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions that Shape Social Media*. New Haven: Yale University Press.
- Ginsberg, J., Mohebbi, M.H., Patel, R.S., Brammer, L., Smolinski, M.S., Brilliant, L. (2009). Detecting influenza epidemics using search engine query data. *Nature*, 457(7232), 1012–1014.
- Giorgino, V.M.B. (2015). Contemplative methods meet social sciences: Back to human experience as it is. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 45(4), 461–483.
- Giroux, H.A. (2015). Public intellectuals against the neoliberal university. W: N.K. Denzin, M.D. Giardina (ed.). *Qualitative inquiry—past, present, and future: A critical reader*. London – New York: Routledge.
- Given, J. (2006). Narrating the digital turn: Data deluge, technomethodology, and other likely tales. *Qualitative Sociology Review*, 2(1), 54–65.
- Giza-Poleszczuk, A., Marody, M. (2004). *Przemiany więzi społecznych. Zarys teorii zmiany społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Gloor, P.A. (2005). *Swarm creativity: Competitive advantage through collaborative innovation networks*. Oxford: Oxford University Press.
- Goffman, A. (2014). *On the Run: Fugitive Life in an American City*. Chicago: University of Chicago Press.
- Goffman, E. (1963). *Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings*. New York: Free Press.
- Golden-Biddle, K., Locke, K.D. (1997). *Composing Qualitative Research*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

- Golder, S.A., Macy, M.W. (2011). Diurnal and seasonal mood vary with work, sleep, and daylength across diverse cultures. *Science*, 333(6051), 1878–1881.
- Golder, S.A., Macy, M.W. (2014). Digital footprints: Opportunities and challenges for on-line social research. *Annual Review of Sociology*, 40, 129–152.
- Golka, M. (2007). *Socjologia kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Gorman, G.E. (2008). 'They can't read, but they sure can count' Flawed rules of the journal rankings game. *On-line Information Review*, 32(6), 705–708.
- Goulden, M., Greiffenhagen, C., Crowcroft, J., McAuley, D., Mortier, R., Radenkovic, M., Sathiaselan, A. (2017). Wild interdisciplinarity: Ethnography and computer science. *International Journal of Social Research Methodology*, 20(2), 137–150.
- Granger, B.I. (1960). *Political Satire in the American Revolution, 1763–1783*. Ithaca: Cornell University Press.
- Granovetter, M.S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380.
- Gray, G. (2007). Health policy and politics: Networks, ideas and power. *Health Sociology Review*, 16(3/4), 348.
- Greenwood, D.J., González Santos, J.L., Cantón, J. (1991). *Industrial Democracy as Process: Participatory Action Research in the Fagor Cooperative Group of Mondragón*. Assen/Maastricht – Stockholm: Van Gorcum Arbetslivscentrum.
- Gruber, T., Szmigin, I., Reppel, A.E., Voss, R. (2008). Designing and conducting on-line interviews to investigate interesting consumer phenomena. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 11(3), 256–274.
- Guitton, M.J. (2012). Living in the hutt space: Immersive process in the star wars role-play community of second life. *Computers in Human Behavior*, 28(5), 1681–1691.
- Gunraj, D.N., Drumm-Hewitt, A.M., Dashow, E.M., Upadhyay, S.S.N., Klin, C.M. (2016). Texting insincerely: The role of the period in text messaging. *Computers in Human Behavior*, 55, 1067–1075.
- Hadley, G. (2014). *English for Academic Purposes in Neoliberal Universities: A Critical Grounded Theory*. New York – London: Springer.
- Haggart, B., Jablonski, M. (2017). Internet freedom and copyright maximalism: Contradictory hypocrisy or complementary policies? *The Information Society*, 33(3), 103–118.

- Halavais, A. (2015). Bigger sociological imaginations: Traming big social data theory and methods. *Information, Communication & Society*, 18(5), 583–594.
- Halford, S., Savage, M. (2017). Speaking sociologically with Big Data: Symphonic social science and the future for Big Data research. *Sociology*, 51(6), 1132–1148.
- Hammersley, M. (1990). What's wrong with ethnography? The myth of theoretical description. *Sociology*, 24(4), 597–615.
- Hammersley, M. (1992). Deconstructing the qualitative–quantitative divide. W: J. Brannen (ed.). *Mixing methods: Qualitative and quantitative research*. London: Avebury.
- Hammersley, M., Atkinson, P. (1995). *Ethnography: Principles in Practice*, 2nd edition. New York: Routledge. Polskie wydanie (2000): *Metody badań terenowych* (przeł. S. Dymczyk). Poznań: Zysk i Ska.
- Hance, M.A., Blackhart, G., Dew, M. (2018). Free to be me: The relationship between the true self, rejection sensitivity, and use of on-line dating sites. *The Journal of Social Psychology*, 158(4), 421–429.
- Hancock, R., Crain-Dorough, M., Parton, B., Oescher, J. (2010). Understanding and using virtual ethnography in virtual environments. W: B.K. Daniel (red.). *Handbook of Research on Methods and Techniques for Studying Virtual Communities: Paradigms and Phenomena*. Hershey: Information Science Reference.
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist studies*, 14(3), 575–599.
- Hargittai, E., Walejko, G. (2008). The participation divide: Content creation and sharing in the digital age. *Information, Community and Society*, 11(2), 239–256.
- Hassard, J., Kelemen, M. (2010). Paradigm plurality in case study research. W: A.J. Mills, G. Durepos, E. Wiebe (ed.). *Encyclopedia of Case Study Research*. London – New Delhi – Thousand Oaks: Sage.
- Hawi, N.S., Samaha, M. (2017). The relations among social media addiction, self-esteem, and life satisfaction in university students. *Social Science Computer Review*, 35(5), 576–586.
- Hayes, D., Wynyard, R. (2016). The McDonaldization of higher education revisited. W: Cote, J.E., Furlong, A. (ed.). *Routledge Handbook of the Sociology of Higher Education*. London – New York: Routledge.
- Helberger, N., Leurdijk, A., Munck de, S. (2010). User generated diversity: Some reflections on how to improve the quality of amateur productions. *Communications & Strategies*, 77(1), 55–77.

- Henwood, F., Wyatt, S., Hart, A., Smith, J. (2003). 'Ignorance is bliss sometimes': Constraints on the emergence of the 'informed patient' in the changing landscapes of health information. *Sociology of Health & Illness*, 25(6), 589–607.
- Hergueux, J., Jacquemet, N. (2015). Social preferences in the on-line laboratory: A randomized experiment. *Experimental Economics*, 18(2), 251–283.
- Herring, S., Job-Sluder, K., Scheckler, R., Barab, S. (2002). Searching for safety on-line: Managing 'trolling' in a feminist forum. *The Information Society*, 18(5), 371–384.
- Herring, S.C. (1996). Linguistic and critical research on computer-mediated communication: Some ethical and scholarly considerations. *The Information Society*, 12(2), 153–168.
- Hetcher, S.A. (2009). Using social norms to regulate fan fiction and remix culture. *University of Pennsylvania Law Review*, 157(6), 1869–1935.
- Hewson, C. (2016). Research design and tools for on-line research. W: Fielding, N.G., Lee, R.M., Blank, G. (ed.). *The SAGE Handbook of On-line Research Methods*. Thousand Oaks – New Delhi – London: Sage.
- Hill, B.M., Monroy-Hernández, A. (2013). The remixing dilemma the trade-off between generativity and originality. *American Behavioral Scientist*, 57(5), 643–663.
- Hill, K. (2012). How Target figured out a teen girl was pregnant before her father did. *Forbes*, February, 16. Pobrane z: <https://www.forbes.com/sites/kashmirhill/2012/02/16/how-target-figured-out-a-teen-girl-was-pregnant-before-her-father-did/>.
- Hine, C. (2000). *Virtual Ethnography*. Thousand Oaks: Sage.
- Hippel von, E., Krogh von, G. (2003). Open source software and the "private-collective" innovation model: Issues for organization science. *Organization Science*, 14(2), 209–223.
- Hobbs, M., Owen, S., Gerber, L. (2017). Liquid love? Dating apps, sex, relationships and the digital transformation of intimacy. *Journal of Sociology*, 53(2), 271–284.
- Hogler, R., Gross, M.A. (2009). Journal rankings and academic research: Two discourses about the quality of faculty work. *Management Communication Quarterly*, 23(1), 107–126.
- Holmes, K. (2012). Perceived difficulty of friendship maintenance on-line: Geographic factors. *Advances in Applied Sociology*, 2(04), 309.
- Höpfl, H. (1995). Organizational rhetoric and the threat of ambivalence. *Studies in Cultures, Organizations and Societies*, 1(2), 175–187.
- Hornsey, M.J., Harris, E.A., Fielding, K.S. (2018). The psychological roots of anti-vaccination attitudes: A 24-nation investigation. *Health Psychology*, 37(4), 307–315.

- Horolets, A. (2016). Badacz jako gość. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 12(3), 54–69.
- Hsu, W.F. (2014). Digital ethnography toward augmented empiricism: A new methodological framework. *Journal of Digital Humanities*, 3(1), <http://journalofdigitalhumanities.org/3-1/digital-ethnography-towardaugmented-empiricism-by-wendy-hsu/>.
- Huang, G.C., Unger, J.B., Soto, D., Fujimoto, K., Pentz, M.A., Jordan-Marsh, M., Valente, T.W. (2014). Peer influences: The impact of on-line and off-line friendship networks on adolescent smoking and alcohol use. *Journal of Adolescent Health*, 54(5), 508–514.
- Huc-Hepher, S. (2015). Big Web data, small focus: An ethnosemiotic approach to culturally themed selective Web archiving *Big Data & Society*, 2(2), DOI:10.1177/2053951715595823.
- Humphreys, L. (2018). *The Qualified Self: Social Media and The Accounting of Everyday Life*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Hunter, C., Jemielniak, D., Postuła, A. (2010). Temporal and spatial shifts within playful work. *Journal of Organizational Change Management*, 23(1), 87–102.
- Hupa, A. (2007). Badania orientacji politycznych w Internecie. *Studia Socjologiczne*, 186(3), 115–143.
- Hynes, M. (2018). Shining a brighter light into the digital ‘black box’: A call for stronger sociological (re) engagement with digital technology design, development and adoption debates. *Irish Journal of Sociology*, 26(1), 94–126.
- Ihm, J. (2018). Social implications of children’s smartphone addiction: The role of support networks and social engagement. *Journal of Behavioral Addictions*, 7(2). Pobrane z: <https://doi.org/10.1556/2006.7.2018.48>.
- Ingold, T. (2014). That’s enough about ethnography! *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 4(1), 383–395.
- Ioannidis, J.P. A. (2005). Why most published research findings are false. *PLOS Med*, 2(8), e124.
- Jane, E.A. (2014). ‘Back to the kitchen, cunt’: Speaking the unspeakable about on-line misogyny. *Continuum*, 28(4), 558–570.
- Janesick, V.J. (2016). *Contemplative qualitative inquiry: Practicing the Zen of research*. London – New York: Routledge.
- Jarrett, K. (2003). Labour of love: An archaeology of affect as power in e-commerce. *Journal of Sociology*, 39(4), 335–351.
- Jasanoff, S., Markle, G.E., Peterson, J.C., Pinch, T. (ed.). (2001). *Handbook of Science and Technology Studies*. London – New Delphi – Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- Jean, N., Burke, M., Xie, M., Davis, W.M., Lobell, D.B., Ermon, S. (2016). Combining satellite imagery and machine learning to predict poverty. *Science*, 353(6301), 790–794.
- Jemieliński, D. (2002). Kultura – odkrywana czy konstruowana? *Master of Business Administration*, 2(55), 28–30.
- Jemieliński, D. (2005). Kultura – zawody i profesje. *Prace i Materiały Instytutu Studiów Międzynarodowych SGH*, 32, 7–22.
- Jemieliński, D. (2007a). Managers as lazy, stupid careerists? Contestation and stereotypes among software engineers. *Journal of Organizational Change Management*, 20(4), 491–508.
- Jemieliński, D. (2007b). Menedżerowie w oczach informatyków. *Prakseologia*, 147, 189–207.
- Jemieliński, D. (2008a). Changes in temporal approaches at workplace. *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 3(1), 59–66.
- Jemieliński, D. (2008b). Little Johnny and the Wizard of OS: The PC user as a fool hero. W: M. Kostera (red.). *Organizational Olympians: Heroes and heroines of organizational myths*. London: Palgrave.
- Jemieliński, D. (2008c). *Praca oparta na wiedzy. Praca w przedsiębiorstwach wiedzy na przykładzie organizacji high-tech*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Jemieliński, D. (2008d). Software engineers or artists – programmers’ identity choices. *Tamara Journal for Critical Organization Inquiry*, 7(1), 20–36.
- Jemieliński, D. (2009). Time as symbolic currency in knowledge work. *Information and Organization*, 19, 277–293.
- Jemieliński, D. (red.). (2012a). *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jemieliński, D. (red.). (2012b). *Badania jakościowe. Podejścia i teorie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jemieliński, D. (2012c). *The New Knowledge Workers*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar.
- Jemieliński, D. (2013a). Netnografia, czyli etnografia wirtualna – nowa forma badań etnograficznych. *Prakseologia*, 154, 97–116.
- Jemieliński, D. (2013b). *Życie wirtualnych dzikich*. Warszawa: Poltext.
- Jemieliński, D. (2014a). *Common knowledge? An ethnography of Wikipedia*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Jemieliński, D. (ed.). (2014b). *The Laws of the Knowledge Workplace: Changing Roles and the Meaning of Work in Knowledge-intensive Environments*. Farnham – Burlington: Ashgate.
- Jemieliński, D. (ed.). (2014c). *Legal Professions at the Crossroads*. New York – Frankfurt: Peter Lang.

- Jemieliński, D. (2014d). Stu prawników na dnie morza: raport z badań terenowych prawników na Harvardzie. *Management and Business Administration. Central Europe*, 22(2), 111–117.
- Jemieliński, D. (2015). Naturally emerging regulation and the danger of delegitimizing conventional leadership: Drawing on the example of Wikipedia. W: H. Bradbury (red.). *The SAGE Handbook of Action Research*. London – New Delhi – Thousand Oaks: Sage.
- Jemieliński, D. (2016a). Breaking the glass ceiling on Wikipedia. *Feminist Review*, 113(1), 103–108.
- Jemieliński, D. (2016b). Wikimedia movement governance: The limits of a-hierarchical organization. *Journal of Organizational Change Management*, 29(3), 361–378.
- Jemieliński, D. (2018). Socjologia 2.0: O potrzebie łączenia big data z etnografią cyfrową, wyzwaniach jakościowej socjologii cyfrowej i systematyzacji pojęć. *Studia Socjologiczne*, 2(229), 8–29.
- Jemieliński, D. (2020). *Thick Big Data: Doing Digital Social Sciences*. Oxford: Oxford University Press.
- Jemieliński, D., Aibar, E. (2016). Bridging the gap between Wikipedia and Academia. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(7), 1773–1776.
- Jemieliński, D., Greenwood, D.J. (2015). Wake up or perish: Neo-liberalism, the social sciences, and salvaging the public university. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies*, 15(1), 72–82.
- Jemieliński, D., Jemieliński, J. (2002). Public and private space: The final frontier. W: B. Czarniawska, R. Solli (ed.). *Organizing Metropolitan Space and Discourse*. Malmö: Liber.
- Jemieliński, D., Kociatkiewicz, J. (ed.). (2008). *Management Practices in High-Tech Environments*. Hershey – New York: Information Science Reference.
- Jemieliński, D., Kociatkiewicz, J. (2009). Knowledge management: Fad or enduring organizational concept? W: D. Jemieliński, J. Kociatkiewicz (ed.). *Handbook of Research on Knowledge-Intensive Organizations*. Hershey – New York: Information Science Reference.
- Jemieliński, D., Kostera, M. (2010). Narratives of irony and failure in ethnographic work. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 27(4), 335–347.
- Jemieliński, D., Przegalińska, A. (2019). *Collaborative Society*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Jemieliński, D., Przegalińska, A., Stasik, A. (2018). Anecdotal evidence: Understanding organizational reality through organizational humorous tales. *Humor: International Journal of Humor Research*, 31(3), 539–561.

- Jemielniak, D., Raburski, T. (2014). Liquid collaboration. W: J. Kociatkiewicz, M. Kostera (ed.). *Liquid Organization: Zygmunt Bauman and Organization Theory*. London – New York: Palgrave.
- Jemielniak, D., Wilamowski, M. (2017). Cultural diversity of quality of information on wikipedias. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(10), 2460–2470.
- Jemielniak, K., Masukume, G., Wilamowski, M. (2019). The most influential medical journals, according to Wikipedia: Quantitative Analysis. *Journal of Medical Internet Research*, 21(1), e11429.
- Jeran, A. (2004). Internet jako narzędzie i przedmiot badań. *Kultura i Społeczeństwo*, 4, 179–186.
- Jiang, Y. (2016). Cybernationalism. W: G. Ritzer (ed.). *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. New York: John Wiley & Sons.
- Jick, T.D. (1979). Mixing qualitative and quantitative methods: Triangulation in action. *Administrative Science Quarterly*, 24(4), 602–611.
- Jinasena, S. (2014). Social media impact on youth depression. *Sociology and Anthropology*, 2(7), 291–294.
- John, N.A. (2017). *The Age of Sharing*. Cambridge, UK – Malden, MA: Polity.
- Johnson, S.L., Faraj, S., Kudaravalli, S. (2014). Emergence of power laws in on-line communities: The role of social mechanisms and preferential attachment. *MIS Quarterly*, 38(3), 795–808.
- Jordan, T., Taylor, P.A. (2004). *Hactivism and Cyberwars: Rebels with a Cause?* London – New York: Routledge.
- Joseph, K., Wei, W., Benigni, M., Carley, K.M. (2016). A social-event based approach to sentiment analysis of identities and behaviors in text. *The Journal of Mathematical Sociology*, 40(3), 137–166.
- Julien, C. (2015). Bourdieu, social capital and on-line interaction. *Sociology*, 49(2), 356–373.
- Jungherr, A., Schoen, H., Posegga, O., Jürgens, P. (2017). Digital trace data in the study of public opinion: An indicator of attention toward politics rather than political support. *Social Science Computer Review*, 35(3), 336–356.
- Juza, M. (2016). Internet w życiu społecznym – nadzieje, obawy, krytyka. *Studia Socjologiczne*, 1(220), 199–221.
- Kacperczyk, A. (2014). Autoetnografia – w stronę humanizacji nauki. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, X(3), 6–12.
- Kacperczyk, A. (2016). *Społeczne światy. Teoria – empiria – metody badań na przykładzie świata wspinaczki*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Kahn, W.A. (1989). Toward a sense of organizational humor: Implications for organizational diagnosis and change. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 25(1), 45–63.
- Kamińska, M. (2011). *Nieczne memy. Dwanaście wykładów o kulturze internetu*. Poznań: Galeria Miejska „Arsenał”.
- Kamińska, M. (2013). Masz anoreksję? chcesz mieć anoreksję? to blog dla Ciebie;). W: M. Sokołowski (red.). *Norwe media i wyzwania współczesności*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kamińska, M. (2014). Autoetnografia jako technika badań etnograficznych w Internecie. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 10(3), 170–183.
- Kamińska, M. (2018). *Memosfera. Wprowadzenie do cyberkulturoznawstwa*. Poznań: Wydawnictwo Galerii Miejskiej Arsenał
- Kata, A. (2012). Anti-vaccine activists, Web 2.0, and the postmodern paradigm – An overview of tactics and tropes used on-line by the anti-vaccination movement. *Vaccine*, 30(25), 3778–3789.
- Katz, Y., Shifman, L. (2017). Making sense? The structure and meanings of digital memetic nonsense. *Information, Communication & Society*, 20(6), 825–842.
- Kaufmann, K. (2018). Navigating a new life: Syrian refugees and their smart-phones in Vienna. *Information, Communication & Society*, 21(6), 882–898.
- Kazmer, M.M., Xie, B. (2008). Qualitative interviewing in Internet studies: Playing with the media, playing with the method. *Information, Communication & Society*, 11(2), 257–278.
- Kaźmierska, K. (2004). Wywiad narracyjny jako jedna z metod w badaniach biograficznych. *Przegląd Socjologiczny*, 53(1), 71–96.
- Keen, A. (2007). *The Cult of the Amateur: How Today's Internet is Killing Our Culture*. New York: Broadway Business.
- Kelty, C.M. (2004). Punt to culture. *Anthropological Quarterly*, 77(3), 547–558.
- Kempny, M., Nowicka, E. (ed.). (2004). *Badanie kultury: elementy teorii antropologicznej: kontynuacje*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Khondker, H.H. (2011). Role of the new media in the Arab Spring. *Globalizations*, 8(5), 675–679.
- Kidd, D., McIntosh, K. (2016). Social media and social movements. *Sociology Compass*, 10(9), 785–794.
- Kim, A.Y., Escobedo-Land, A. (2015). OkCupid data for introductory statistics and data science courses. *Journal of Statistics Education*, 23(2), 1–25.
- Kimmerle, J., Gerbing, K.K., Cress, U., Thiel, A. (2012). Exchange of complementary and alternative medical knowledge in sport-related Internet fora. *Sociology of Sport Journal*, 29(3), 348–364.

- Kirkegaard, E.O., Bjerrekær, J.D. (2016). The OKCupid dataset: A very large public dataset of dating site users. *Open Differential Psychology*, 46, 1–10.
- Klein, N. (2000). *No Logo: No Space, no Choice, no Jobs: Taking Aim at the Brand Bullies*. Toronto: A.A. Knopf Canada.
- Klumbytė, N. (2012). Soviet ethical citizenship: Morality, the state, and laughter in Lithuania, 1964–85. W: N. Klumbytė, G. Sharafutdinova (ed.). *Soviet Society in the Era of Late Socialism*. New York: Lexington Books.
- Kłoskowska, A. (1981). *Socjologia kultury*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Knobel, M., Lankshear, C. (2007). On-line memes, affinities, and cultural production. W: C. Lankshear, M. Knobel, C. Bigum, M.A. Peters (ed.). *A New Literacies Sampler*. New York – Frankfurt: Peter Lang.
- Knorr-Cetina, K.D. (2013). *The manufacture of knowledge: An essay on the constructivist and contextual nature of science*. Oxford – New York – Toronto: Pergamon Press.
- Knott, S. (2013). Design in the age of prosumption: The craft of design after the object. *Design and Culture*, 5(1), 45–67.
- Kobus, M., Jemielniak, D. (2014a). Ekonomia daru i społeczności otwartej współpracy – nowe kierunki badań społecznych. *e-mentor*, 4(56), 4–9.
- Kobus, M., Jemielniak, D. (2014b). Komu bije dzwonek? Czemu warto badać prawa potęgowe. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, XV(11), 287–296.
- Konecki, K. (1992). *Norwi pracownicy a kultura organizacyjna – studium folkloru fabrycznego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Konecki, K. (2000). *Studia z metodologii badań jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Konecki, K. (2005). Wizualne wyobrażenia. Główne strategie badawcze w socjologii wizualnej a metodologia teorii ugruntowanej. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 1(1), 42–63.
- Konecki, K., Chomczyński, P., Kacperczyk, A., Byczkowska, D. (2012). *Słownik socjologii jakościowej*. Warszawa: Difin.
- Konecki, K.T. (2008). Triangulation and dealing with the realness of qualitative research. *Qualitative Sociology Review*, 4(3), 7–28.
- Konieczny, P. (2009). Governance, organization, and democracy on the Internet: The Iron Law and the evolution of Wikipedia. *Sociological Forum*, 24(1), 162–192.
- Konieczny, P. (2016). Teaching with Wikipedia in a 21st-century classroom: Perceptions of Wikipedia and its educational benefits. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(7), 1523–1534.
- Konstan, J.A., Simon Rosser, B.R., Ross, M.W., Stanton, J., Edwards, W. (2005). The story of subject naught: A cautionary but optimistic tale

- of Internet survey research. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10(2), doi.org/10.1111/j.1083-6101.2005.tb00248.x.
- Kosinski, M., Stillwell, D., Graepel, T. (2013). Private traits and attributes are predictable from digital records of human behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110(15), 5802–5805.
- Kosseff, J. (2016). The hazards of cyber-vigilantism. *Computer Law & Security Review*, 32(4), 642–649.
- Kozinets, R.V. (2002). The field behind the screen: Using netnography for marketing research in on-line communities. *Journal of Marketing Research*, 39(1), 61–72.
- Kozinets, R.V. (2010). *Netnography: Doing Ethnographic Research On-line*. Los Angeles – London: Sage.
- Kozioł-Chrzanowska, E. (2014). Antyprzysłowia, memy, antyslogany. Kontrolowanie jako strategia komunikacji. *Socjolingwistyka*, (28), 49–66.
- Koźmiński, A.K. (2007). Tożsamość nauki o zarządzaniu. *Master of Business Administration*, 5(88), 7–10.
- Koźmiński, A.K., Jemielniak, D., Latusek, D. (2009). Współczesne spojrzenie na kulturę organizacji. *e-mentor*, 3(30), 4–13.
- Krauze-Sikorska, H., Klichowski, M. (2013). Świat digital natives. Młodzież w poszukiwaniu siebie i innych. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kreiss, D. (2016). Seizing the moment: The presidential campaigns' use of Twitter during the 2012 electoral cycle. *New Media & Society*, 18(8), 1473–1490.
- Kreiss, D., Finn, M., Turner, F. (2011). The limits of peer production: Some reminders from Max Weber for the network society. *New Media & Society*, 13(2), 243–259.
- Kristofferson, K., White, K., Peloza, J. (2014). The nature of slacktivism: How the social observability of an initial act of token support affects subsequent prosocial action. *Journal of Consumer Research*, 40(6), 1149–1166.
- Krzysztofek, K. (2011). W stronę maszyn społecznych. Jaka będzie socjologia, której nie znamy? *Studia Socjologiczne*, 2(201), 123–145.
- Krzysztofek, K. (2012a). Big Data society technologie samozapisu i samopokazu: ku humanistyce cyfrowej. *Transformacje*, 1(4), 223–257.
- Krzysztofek, K. (2012b). Zmiana permanentna? Refleksje o zmianie społecznej w epoce technologii cyfrowych. *Studia Socjologiczne*, 2012(4), 7–39.
- Kubiński, G. (2008). *Narodziny podmiotu wirtualnego. Narracja. Dyskurs. Deixis*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Kuligowski, W. (2016). *Defamiliaryzatorzy. Źródła i różnicowanie antropologii współczesności*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

- Kunda, G. (1992). *Engineering Culture: Control and Commitment in a High-tech Corporation*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Kuss, D.J., Griffiths, M.D. (2017). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(311). DOI: 10.3390/ijerph14030311.
- Kuwabara, K. (2015). Do reputation systems undermine trust? Divergent effects of enforcement type on generalized trust and trustworthiness. *American Journal of Sociology*, 120(5), 1390–1428.
- Labaree, R.V. (2002). The risk of ‘going observationalist’: Negotiating the hidden dilemmas of being an insider participant observer. *Qualitative Research*, 2(1), 97–122.
- Lageson, S.E. (2016). Digital punishment’s tangled web. *Contexts*, 15(1), 22–27.
- Lageson, S.E., Maruna, S. (2018). Digital degradation: Stigma management in the internet age. *Punishment & Society*, 20(1), 113–133.
- Laidlaw, E.B. (2017). On-line shaming and the right to privacy. *Laws*, 6(1). DOI: 10.3390/laws6010003.
- Lakhani, K., Wolf, R. (2003). Why hackers do what they do: Understanding motivation and effort in free/open source software projects. W: J. Feller, B. Fitzgerald, S.A. Hissam, K.R. Lakhani (ed.). *Perspectives on Free and Open Source Software*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Langer, R., Beckman, S.C. (2005). Sensitive research topics: Netnography revisited. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 8(2), 189–203.
- Lantz, P.M., Viruell-Fuentes, E., Israel, B.A., Softley, D., Guzman, R. (2001). Can communities and academia work together on public health research? Evaluation results from a community-based participatory research partnership in Detroit. *Journal of Urban Health*, 78(3), 495–507.
- LaRose, R., Tsai, H.S. (2014). Completion rates and non-response error in on-line surveys: Comparing sweepstakes and pre-paid cash incentives in studies of on-line behavior. *Computers in Human Behavior*, 34, 110–119.
- Lassiter, L.E. (2001). From ‘reading over the shoulders of natives’ to ‘reading alongside natives,’ literally: Toward a collaborative and reciprocal ethnography. *Journal of Anthropological Research*, 57(2), 137–149.
- Latour, B. (1986). The powers of association. W: J. Law (ed.). *Power, Action and Belief – A New Sociology of Knowledge?* London – Boston – Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Latour, B. (1987). *Science in Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Latusek, D., Cook, K.S. (2012). Trust in transitions. *Kyklos*, 65(4), 512–525.
- Latusek, D., Jemielniak, D. (2007). (Dis)trust in software projects: A thrice told tale. On dynamic relationships between software engineers, IT project managers, and customers. *The International Journal of Technology, Knowledge and Society*, 3(10), 117–125.
- Latusek, D., Jemielniak, D. (2008). Sources of uncertainty in project management: A ‘real life’ account. *The International Journal of Technology, Knowledge and Society*.
- Latzko-Toth, G., Bonneau, C., Millette, M. (2017). Small data, thick data: Thickening strategies for trace-based social media research. W: L. Sloan, A. Quan-Haase (ed.). *The SAGE Handbook of Social Media Research Methods*. Los Angeles – London – New Delhi: Sage.
- Law, J. (2004). *After Method: Mess in Social Science Research*. London – New York: Routledge.
- Lazer, D., Kennedy, R., King, G., Vespignani, A. (2014). The parable of Google Flu: Traps in big data analysis. *Science*, 343(6176), 1203–1205.
- Lazer, D., Pentland, A.S., Adamic, L., Aral, S., Barabási, A.L., Brewer, D., Christakis, N., Contractor, N., Fowler, J., Gutmann, M. (2009). Life in the network: The coming age of computational social science. *Science*, 323(5915), 721–723.
- Lazer, D., Radford, J. (2017). Data ex machina: Introduction to Big Data. *Annual Review of Sociology*, 43(1), 19–39.
- Leach, E. (1982). *Social Anthropology*. Oxford: Oxford University Press.
- Leadbeater, C. (2008). *We-think: Mass Innovation. Not Mass Production*. London: Profile Books.
- Leander, K.M., McKim, K.K. (2003). Tracing the everyday’sittings’ of adolescents on the internet: A strategic adaptation of ethnography across on-line and off-line spaces. *Education, Communication & Information*, 3(2), 211–240.
- Leetaru, K. (2011). Culturomics 2.0: Forecasting large-scale human behavior using global news media tone in time and space. *First Monday*, 16(9). Pobrane z: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/3663/3040>.
- Leshinsky, R., Schatz, L. (2018). ‘I don’t think my landlord will find out:’ Airbnb and the challenges of enforcement. *Urban Policy and Research*. DOI: 10.1080/08111146.2018.1429260.
- Lessig, L. (2004). *Free Culture: How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity*. New York: Penguin Press.

- Lessig, L. (2008). *Remix Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy*. London: Bloomsbury Academic.
- Lévy, P. (1997). Welcome to virtuality. *Digital Creativity*, 8(1), 3–10.
- Lewandowsky, S., Ecker, U.K.H., Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the 'Post-Truth' Era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(4), 353–369.
- Lichterman, P. (2017). Interpretive reflexivity in ethnography. *Ethnography*, 18(1), 35–45.
- Light, D.W. (2007). Professional dominance in medicine. W: G. Ritzer (ed.). *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. New York: Blackwell.
- Lis, A., Stasik, A.K. (2017). Hybrid forums, knowledge deficits and the multiple uncertainties of resource extraction: Negotiating the local governance of shale gas in Poland. *Energy Research & Social Science*, 28, 29–36.
- Literat, I. (2017). The Power of a pony: Youth literacies, participatory culture, and active meaning making. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 61(1), 113–116.
- Llorente, A., Garcia-Herranz, M., Cebrian, M., Moro, E. (2015). Social media fingerprints of unemployment. *PLoS ONE*, 10(5), e0128692.
- Lo Iacono, V., Symonds, P., Brown, D.H. (2016). Skype as a tool for qualitative research interviews. *Sociological Research On-line*, 21(2), 1–15.
- Lobo, L. (1990). Becoming a marginal native. *Anthropos*, 85, 125–138.
- Lockie, S. (2017). Post-truth politics and the social sciences. *Environmental Sociology*, 3(1), 1–5.
- Lokot, T., Diakopoulos, N. (2016). News bots: Automating news and information dissemination on Twitter. *Digital Journalism*, 4(6), 682–699.
- Lotan, G., Graeff, E., Ananny, M., Gaffney, D., Pearce, I. (2011). The Arab Spring. The revolutions were tweeted: Information flows during the 2011 Tunisian and Egyptian revolutions. *International Journal of Communication*, 5(31), 1375–1405.
- Lumsden, K., Morgan, H. (2017). Media framing of trolling and on-line abuse: Silencing strategies, symbolic violence, and victim blaming. *Feminist Media Studies*, 17(6), 926–940.
- Lupton, D. (2012). *Digital Sociology: An Introduction*. Sydney: University of Sydney.
- Lupton, D. (2014). Critical perspectives on digital health technologies. *Sociology Compass*, 8(12), 1344–1359.
- Lupton, D. (2016). *The Quantified Self: A Sociology of Self-tracking Cultures*. Cambridge, UK – Malden, MA: Polity.
- Lyll, B., Robards, B. (2018). Tool, toy and tutor: Subjective experiences of digital self-tracking. *Journal of Sociology*, 54(1), 108–124.

- Lynch, O.H. (2009). Kitchen antics: The importance of humor and maintaining professionalism at work. *Journal of Applied Communication Research*, 37(4), 444–464.
- Maanen van, J. (2011). *Tales of the Field: On Writing Ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.
- MacIntyre, A.C. (1981). *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press.
- Madden, R. (2017). *Being Ethnographic: A Guide to The Theory and Practice of Ethnography*. New Delhi – London – Thousand Oaks: Sage.
- Mallinson, C. (2017). Language and its everyday revolutionary potential. W: H.J. McCammon, V. Taylor, J. Reger, R.L. Einwohner (ed.). *The Oxford Handbook of US Women's Social Movement Activism*. Oxford: Oxford University Press.
- Malta, S., Farquharson, K. (2014). The initiation and progression of late-life romantic relationships. *Journal of Sociology*, 50(3), 237–251.
- March, E., Grieve, R., Marrington, J., Jonason, P.K. (2017). Trolling on Tinder® (and other dating apps): Examining the role of the dark tetrad and impulsivity. *Personality and Individual Differences*, 110, 139–143.
- Marcus, G.E. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology*, 24, 95–117.
- Markham, A. (2008). The methods, politics, and ethics of representation in on-line ethnography. W: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (ed.). *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore: Sage.
- Marres, N., Weltevrede, E. (2013). Scraping the social? Issues in live social research. *Journal of Cultural Economy*, 6(3), 313–335.
- Marsh, J. (2016). The relationship between on-line and off-line play: Friendship and exclusion. W: C. Richards, A. Burn (ed.). *Children's Games in the New Media Age*. London – New York: Routledge.
- Marx, G.T. (2001). Murky conceptual waters: The public and private. *Ethics and Information Technology*, 3, 157–169.
- Mason, J. (2006). Mixing methods in a qualitatively driven way. *Qualitative Research*, 6(1), 9–25.
- Mason, M. (2009). *The Pirate's Dilemma: How Youth Culture is Reinventing Capitalism*. New York: Free Press.
- Massanari, A.L. (2015). *Participatory Culture, Community, and Play. Learning from Reddit*. Frankfurt – New York: Peter Lang.
- Mastrandrea, R., Fournet, J., Barrat, A. (2015). Contact patterns in a high school: A comparison between data collected using wearable sensors, contact diaries and friendship surveys. *PLoS ONE*, 10(9), DOI: e0136497.

- Mattson, G. (2015). The modern career of 'the oldest profession' and the social embeddedness of metaphors. *American Journal of Cultural Sociology*, 3(2), 191–223.
- Maturo, A., Mori, L., Moretti, V. (2016). An ambiguous health education: The quantified self and the medicalization of the mental sphere. *Italian Journal of Sociology of Education*, 8(3), 248–268.
- Mauss, M. (2001). *The gift: Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge.
- McCarthy, M.T. (2016). The big data divide and its consequences. *Sociology Compass*, 10(12), 1131–1140.
- McClellan, S., Moore, R. (2016). Folk healing, authenticity and fraud. W: A. van Eck Duymaer van Twist (ed.). *Minority Religions and Fraud: In Good Faith*. London – New York: Routledge.
- McDonald, K. (2015). From indymedia to anonymous: Rethinking action and identity in digital cultures. *Information, Communication & Society*, 18(8), 968–982.
- McFarland, D.A., Lewis, K., Goldberg, A. (2016). Sociology in the era of Big Data: The ascent of forensic social science. *The American Sociologist*, 47(1), 12–35.
- McLean, A., Leibling, A. (ed.). (2007). *The Shadow Side of Fieldwork: Exploring the Blurred Borders Between Ethnography and Life*. Oxford: Blackwell.
- Meder, T. (2008). Internet. W: D. Haase (ed.). *The Greenwood Encyclopedia of Folktales and Fairy Tales*. Westport – London: Greenwood Press.
- Meho, L.I. (2006). E-mail interviewing in qualitative research: A methodological discussion. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 57(10), 1284–1295.
- Mejias, U. (2010). The Twitter revolution must die. *International Journal of Learning and Media*, 2(4), 3–5.
- Meyer, J.W., Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *The American Journal of Sociology*, 83(2), 340–363.
- Michel, J.B., Shen, Y.K., Aiden, A.P., Veres, A., Gray, M.K., Pickett, J.P., Hoiberg, D., Clancy, D., Norvig, P., Orwant, J. (2010). Quantitative analysis of culture using millions of digitized books. *Science*, 1199644.
- Mikolajewska-Zajac, K., Rodak, O. (2016). Platformy spółdzielcze jako próba rewizji korporacyjnego modelu gospodarki współdzielonej. *e-mentor*, 4(66), 67–73.
- Milan, S. (2013). *Social Movements and Their Technologies. Wiring Social Change*. London – New York: Palgrave Macmillan.

- Miller, D., Slater, D. (2001). *The Internet: An Ethnographic Approach*. Oxford: Berg Publishers.
- Miller, P. (2012). Wprowadzenie do obserwacji on-line: warianty i ograniczenia techniki badawczej. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, VIII(1), 76–97.
- Millington, B., Millington, R. (2015). 'The Datafication of Everything': Toward a sociology of sport and big data. *Sociology of Sport Journal*, 32(2), 140–160.
- Milner, R.M. (2013a). Media lingua franca: Fixity, novelty, and vernacular creativity in Internet memes. *AoIR Selected Papers of Internet Research*, 3(14). Pobrane z: <https://spir.aoir.org/index.php/spir/article/view/806>.
- Milner, R.M. (2013b). Pop polyvocality: Internet memes, public participation, and the Occupy Wall Street movement. *International Journal of Communication Systems*, 7(34).
- Mizruchi, M.S., Stearns, L.B. (1988). A longitudinal study of the formation of interlocking directorates. *Administrative Science Quarterly*, 33, 194–210.
- Mod, G.B. (2010). Reading romance: The impact Facebook rituals can have on a romantic relationship. *Journal of Comparative Research in Anthropology & Sociology*, 1(2), 61–77.
- Moloney, M.E., Love, T.P. (2018). Assessing on-line misogyny: Perspectives from sociology and feminist media studies. *Sociology Compass*, 12(5). DOI: 10.1111/soc4.12577.
- Monroy-Hernández, A., Hill, B.M., Gonzalez-Rivero, J., boyd, d. (2011). Computers can't give credit: How automatic attribution falls short in an on-line remixing community. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. Vancouver, BC, Canada: ACM, 3421–3430.
- Montgomery, J.D. (1992). Job search and network composition: Implications of the strength-of-weak-ties hypothesis. *American Sociological Review*, 57(5), 586–596.
- Morozov, E. (2009). Iran: Downside to the 'Twitter Revolution'. *Dissent*, 56(4), 10–14.
- Mouffe, C. (2008). *Polityczność* (tłum. J. Erbel). Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Murthy, D. (2008). Digital ethnography an examination of the use of new technologies for social research. *Sociology*, 42(5), 837–855.
- Nadai, E., Maeder, C. (2005). Fuzzy fields. Multi-sited ethnography in sociological research. *Forum: Qualitative Social Research*, 6(3). Pobrane z: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/22/47>.
- Nagle, A. (2017). *Kill all Normies: On-line Culture Wars from 4chan and Tumblr to Trump and the Alt-right*. Alresford: John Hunt Publishing.

- Nakayama, T.K. (2017). What's next for whiteness and the Internet. *Critical Studies in Media Communication*, 34(1), 68–72.
- Narayan, K. (1993). How native is a 'native' anthropologist? *American Anthropologist*, 95(3), 671–686.
- Narli, N. (2018). Life, connectivity and integration of Syrian refugees in Turkey: Surviving through a smartphone. *Questions de Communication*, 33(1), 269–286.
- Nettleton, S., Burrows, R., O'Malley, L. (2005). The mundane realities of the everyday lay use of the internet for health, and their consequences for media convergence. *Sociology of Health & Illness*, 27(7), 972–992.
- Neville, S., Adams, J., Cook, C. (2016). Using internet-based approaches to collect qualitative data from vulnerable groups: Reflections from the field. *Contemporary Nurse*, 52(6), 657–668.
- Newett, L., Churchill, B., Robards, B. (2018). Forming connections in the digital era: Tinder, a new tool in young Australian intimate life. *Journal of Sociology*, 54(3), 346–361.
- Newman, M., Barabási, A.L., Watts, D.J. (2011). *The Structure and Dynamics of Networks*. Princeton: Princeton University Press.
- Nicholl, H., Tracey, C., Begley, T., King, C., Lynch, A.M. (2017). Internet use by parents of children with rare conditions: Findings from a study on parents' Web information needs. *Journal of medical Internet research*, 19(2), e51.
- Nicholson, B. (2012). Counting culture; or, how to read victorian newspapers from a distance. *Journal of Victorian Culture*, 17(2), 238–246.
- Nie, N.H., Hillygus, D.S. (2002). The impact of Internet use on sociability: Time-diary findings. *It & Society*, 1(1), 1–20.
- Nkomo, S.M. (2009). The seductive power of academic journal rankings: Challenges of searching for the otherwise. *Academy of Management Learning & Education*, 8(1), 106–121.
- Nocera, J.L. A. (2002). Ethnography and hermeneutics in cybercultural research accessing IRC virtual communities. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(2). DOI: 10.1111/j.1083-6101.2002.tb00146.x.
- Norlock, K.J. (2017). On-line shaming. *Social Philosophy Today*, 33, 187–197.
- Nowak, A.W. (2013a). Demokracja debaty publicznej nad medycyną niekonwencjonalną. *Studia Metodologiczne*, 30, 239–266.
- Nowak, A.W. (2013b). Rozproszony ekspert a rozproszona baza danych – blogi sceptyczne, naukowe a struktury wiedzy. *Człowiek i Społeczeństwo*, 36(2), 257–275.

- O'Connor, B., Mackeogh, C. (2007). New media communities: Performing identity in an on-line women's magazine. *Irish Journal of Sociology*, 16(2), 97–116.
- O'Hara, K., Stevens, D. (2015). Echo chambers and on-line radicalism: Assessing the Internet's complicity in violent extremism. *Policy & Internet*, 7(4), 401–422.
- Olguín, D.O., Waber, B.N., Kim, T., Mohan, A., Ara, K., Pentland, A. (2009). Sensible organizations: Technology and methodology for automatically measuring organizational behavior. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics, Part B (Cybernetics)*, 39(1), 43–55.
- Olssen, M. (2016). Neoliberal competition in higher education today: Research, accountability and impact. *British Journal of Sociology of Education*, 37(1), 129–148.
- Ong, W.J. (2002). *Orality and Literacy*. London: Routledge.
- Onuch, O. (2015). EuroMaidan protests in Ukraine: Social media versus social networks. *Problems of Post-Communism*, 62(4), 217–235.
- Oring, E. (2004). Risky business: Political jokes under repressive regimes. *Western Folklore*, 63(3), 209–236.
- Ostertag, S.F., Ortiz, D.G. (2017). Can social media use produce enduring social ties? Affordances and the case of Katrina Bloggers. *Qualitative Sociology*, 40(1), 59–82.
- Oxford English Dictionary (2018). Gay. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/gay>.
- Özbilgin, M.F. (2009). From journal rankings to making sense of the world. *Academy of Management Learning & Education*, 8(1), 113–121.
- Paccagnella, L. (1997). Getting the seats of your pants dirty: Strategies for ethnographic research on virtual communities. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 3(1). DOI: 10.1111/j.1083-6101.1997.tb00065.x.
- Palla, G., Barabási, A.L., Vicsek, T. (2007). Quantifying social group evolution. *Nature*, 446, 664.
- Pantzar, M., Ruckenstein, M., Mustonen, V. (2017). Social rhythms of the heart. *Health Sociology Review*, 26(1), 22–37.
- Pasquale, F. (2016). Two narratives of platform capitalism. *Yale Law & Policy Review*, 35, 309–319.
- Payne, G., Williams, M. (2005). Generalization in qualitative research. *Sociology*, 39(2), 295–314.
- Pazaitis, A., Kostakis, V., Bauwens, M. (2017). Digital economy and the rise of open cooperativism: The case of the Enspiral Network. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 23(2), 177–192.
- Pearce, C., Artemesia, C. (2009). *Communities of Play: Emergent Cultures in Multiplayer Games and Virtual Worlds*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Pechenick, E.A., Danforth, C.M., Dodds, P.S. (2015). Characterizing the google books corpus: Strong limits to inferences of socio-cultural and linguistic evolution. *PLoS ONE*, 10(10), e0137041.
- Pendry, L.F., Salvatore, J. (2015). Individual and social benefits of on-line discussion forums. *Computers in Human Behavior*, 50, 211–220.
- Penner, L. (2015). 'Dr Locock and his quack': Professionalizing medicine, textualizing identity in the 1840s – Kevin A. Morrison. W: L. Penner, T. Sparks (ed.). *Victorian Medicine and Popular Culture*. London – New York: Routledge.
- Petracci, M., Schwarz, P.K.N., Sánchez Antelo, V.I.M., Mendes Diz, A.M. (2017). Doctor–patient relationships amid changes in contemporary society: A view from the health communication field. *Health Sociology Review*, 26(3), 266–279.
- Pettigrew, A.M. (1990). Longitudinal field research on change: Theory and practice. *Organization Science*, 1(3), 267–292.
- Pietrowiak, K. (2014). Etnografia oparta na współpracy. Założenia, możliwości, ograniczenia. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 10(4), 18–36.
- Ping, L.C., Chee, T.S. (2009). On-line discussion boards for focus group interviews: An exploratory study. *The Journal of Educational Enquiry*, 2(1), 50–60.
- Piwek, L., Ellis, D.A., Andrews, S., Joinson, A. (2016). The rise of consumer health wearables: Promises and barriers. *PLoS Medicine*, 13(2), e1001953.
- Possamai-Inesedy, A., Nixon, A. (2017). A place to stand: Digital sociology and the Archimedean effect. *Journal of Sociology*, 53(4), 865–884.
- Pouwelse, J.A., Garbacki, P., Epema, D., Sips, H. (2008). Pirates and Samaritans: A decade of measurements on peer production and their implications for net neutrality and copyright. *Telecommunications Policy*, 32(11), 701–712.
- Pragnell, C., Gatzidis, C. (2011). Addiction in World of Warcraft: A virtual ethnography study. W: H.H. Yang, S.C.Y. Yuen (ed.). *Handbook of Research on Practices and Outcomes in Virtual Worlds and Environments*. Hershey: Information Science Reference.
- Preda, A. (2017). *Noise: Living and Trading in Electronic Finance*. Chicago: University of Chicago Press.
- Premsky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. Part 1. *On the Horizon*, 9(5), 1–6.
- Priedhorsky, R., Chen, J., Lam, S.T.K., Panciera, K., Terveen, L., Riedl, J. (2007). Creating, destroying, and restoring value in Wikipedia. *Proceedings of the International ACM Conference on Supporting Group Work*, 259–268.

- Prior, L. (2003). Belief, knowledge and expertise: The emergence of the lay expert in medical sociology. *Sociology of Health & Illness*, 25(3), 41–57.
- Prus, R.C. (1996). *Symbolic Interaction and Ethnographic Research: Intersubjectivity and the Study of Human Lived Experience*. Albany, NY: SUNY Ppress.
- Przegalińska, A. (2015). Embodiment, engagement and the strength virtual communities: Avatars of second life in decay. *Tamara Journal for Critical Organization Inquiry*, 13(4), 48–62.
- Przegalińska, A., Ciechanowski, L., Magnuski, M., Gloor, P. (2018). Muse headband: Measuring tool or a collaborative gadget? W: F. Grippa, J. Leitão, J. Gluesing, K. Riopelle, P. Gloor (ed.). *Collaborative Innovation Networks: Building Adaptive and Resilient Organizations*. Cham: Springer International Publishing.
- Przegalińska, A. (2015). The melon app, quantified self, and the Internet of things. W: G. Mazurek (ed.). *Management in Virtual Environments*. Warszawa: Koźmiński University.
- Przegalińska, A. (2016). *Istoty wirtualne. Jak fenomenologia zmieniała sztuczną inteligencję*. Kraków: Universitas.
- Przegalińska, A., Jemielniak, D. (2015). Jakościowe metody badawcze interakcji wirtualnych. M. Kostera (red.). *Metody badawcze w zarządzaniu humanistycznym*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Purdam, K. (2014). Citizen social science and citizen data? Methodological and ethical challenges for social research. *Current Sociology*, 62(3), 374–392.
- Putnam, L.L. (2009). Symbolic capital and academic fields: An alternative discourse on journal rankings. *Management Communication Quarterly*, 23(1), 127–134.
- Rainie, L., Wellman, B. (2012). *Networked: The New Social Operating System*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Randall, D., Harper, R., Rouncefield, M. (2007). *Fieldwork for Design: Theory and Practice*. London: Springer Verlag.
- Raymond, E.S. (2004). *The Cathedral and the Bazaar*. Beijing – Cambridge: O'Reilly.
- Raza, S.A., Qazi, W., Umer, A. (2017). Facebook Is a Source of Social Capital Building Among University Students: Evidence From a Developing Country. *Journal of Educational Computing Research*, 55(3), 295–322.
- Razaghanah, A., Niaki, A.A., Vallina-Rodriguez, N., Sundaresan, S., Amann, J., Gill, P. (2017). Studying TLS usage in Android apps. *Proceedings of the 13th International Conference on emerging Networking Experiments and Technologies*. ACM. 350–362

- Reagle, J.M. (2010). *Good Faith Collaboration: The Culture of Wikipedia*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Reed, W.J. (2001). The Pareto, Zipf and other power laws. *Economics Letters*, 74(1), 15–19.
- Reich, J.A. (2016). *Calling the Shots: Why Parents Reject Vaccines*. New York: NYU Press.
- Rheingold, H. (1993). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Reading, MA.
- Rheingold, H. (1994). *The Virtual Community: Surfing the Internet*, London: Minerva.
- Rich, E., Miah, A. (2017). Mobile, wearable and ingestible health technologies: Towards a critical research agenda. *Health Sociology Review*, 26(1), 84–97.
- Rieder, B. (2013). Studying Facebook via data extraction: The Netvizz application. *Proceedings of the 5th annual ACM web science conference*. ACM. 346–355.
- Rijt van de, A., Shor, E., Ward, C., Skiena, S. (2013). Only 15 minutes? The social stratification of fame in printed media. *American Sociological Review*, 78(2), 266–289.
- Rintel, S. (2011). Obama? Norway killings? London riots? You can has a meme for that.... *The Conversation*: <https://theconversation.com/obama-norway-killings-london-riots-you-can-has-a-meme-for-that-2328>.
- Riordan, M.A. (2017). Emojis as tools for emotion work: Communicating affect in text messages. *Journal of Language and Social Psychology*, 36(5), 549–567.
- Riordan, M.A., Kreuz, R.J., Blair, A.N. (2018). The digital divide: Conveying subtlety in on-line communication. *Journal of Computers in Education*, 5(1), 49–66.
- Ritzer, G. (2006). Who's a public intellectual? *The British Journal of Sociology*, 57(2), 209–213.
- Ritzer, G. (2015). Automating prosumption: The decline of the prosumer and the rise of the prosuming machines. *Journal of Consumer Culture*, 15(3), 407–424.
- Ritzer, G., Jurgenson, N. (2010). Production, consumption, prosumption. The nature of capitalism in the age of the digital 'prosumer'. *Journal of Consumer Culture*, 10(1), 13–36.
- Robnett, B., Feliciano, C. (2011). Patterns of racial-ethnic exclusion by internet daters. *Social Forces*, 89(3), 807–828.
- Robson, C. (2002). *Real World Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner-researchers*. Oxford – New York: Blackwell.

- Rodak, O. (2017). Twitter jako przedmiot badań socjologicznych i źródeł danych społecznych: perspektywa konstruktywistyczna. *Studia Socjologiczne*, 3(226), 209–236.
- Rodak, O., Mikołajewska-Zajac, K. (2017). 'Paradigm clash' in the digital labor literature: Reconciling critical theory and interpretive approach in empirical research. *Proceedings of the 8th International Conference on Social Media & Society*, Article 55. Toronto, ON, Canada: ACM Digital Library.
- Rogers, R. (2017). Foundations of Digital Methods: Query Design. W: M.T. Schäfer, K. van Es (ed.). *The Datafied Society: Studying Culture through Data*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Romer, P.M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5 part 2), S71–S102.
- Ronson, J. (2015). How one stupid tweet blew up Justine Sacco's life. *New York Times*, 12. Pobrane z: <https://www.nytimes.com/2015/02/15/magazine/how-one-stupid-tweet-ruined-justine-saccos-life.html>.
- Ronson, J. (2016). *So You've Been Publicly Shamed*. New York: Riverhead Books.
- Rorty, R. (1989). *Contingency, Irony and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press. Polskie wydanie: (1996). *Przygodność, ironia i solidarność* (tłum. W.J. Popowski). Warszawa: Spacja.
- Rosenberg, A. (2010). Virtual world research ethics and the private/public distinction. *International Journal of Internet Research Ethics*, 3(1), 23–37.
- Ruhleder, K. (2000). The Virtual Ethnographer: Fieldwork in Distributed Electronic Environments. *Field Methods*, 12(3), 3–17.
- Rusu, I.-A. (2016). Exchanging health advice in a virtual community: A story of tribalization. *Journal of Comparative Research in Anthropology & Sociology*, 7(2), 57–69.
- Rutter, J., Smith, G. (2005). Ethnographic presence in a nebulous setting. Virtual Methods: Issues in social research on the internet. W: C. Hine (ed.). *Virtual Methods. Issues in Social Research on the Internet*. Oxford: Berg Publishers.
- Rybas, N., Gajjala, R. (2007). Developing cyberethnographic research methods for understanding digitally mediated identities. *Qualitative Social Research*, 8(3). Pobrane z: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/282/620>.
- Sade-Beck, L. (2008) Internet ethnography: On-line and off-line. *International Journal of Qualitative Methods*, 3(2), 45–51.
- Sadilek, A., Caty, S., DiPrete, L., Mansour, R., Schenk, T., Bergholdt, M., Jha, A., Ramaswami, P., Gabrilovich, E. (2018). Machine-learned

- epidemiology: Real-time detection of foodborne illness at scale. *npj Digital Medicine*, 1(1), 36.
- Sakowski, Ł. (2018). Polski znachor i pseudonaukowiec zarabia miliony. Zyski ukrywa w międzynarodowej sieci spółek. *Newsweek Polska*. Pobrane z: <http://www.newsweek.pl/wiedza/nauka/jerzy-zieba-znachor-i-pseudonaukowiec-zarabia-miliony,artykuly,430973,1.html>.
- Salmons, J. (2012). *Cases in On-line Interview Research*, Thousand Oaks – New Delhi – London: Sage.
- Salmons, J. (2014). *Qualitative On-line Interviews: Strategies, Design, and Skills*. Thousand Oaks – New Delhi – London: Sage Publications.
- Sangster, A. (2015). You cannot judge a book by its cover: The problems with journal rankings. *Accounting Education*, 24(3), 175–186.
- Sanjek, R. (ed.). (1990). *Fieldnotes: The Makings of Anthropology*. Ithaca: Cornell University Press.
- Sarker, S., Xiao, X., Beaulieu, T. (2013). Qualitative studies in information systems: A critical review and some guiding principles. *Mis Quarterly*, 37(4), iii–xviii.
- Savage, M., Burrows, R. (2009). Some further reflections on the coming crisis of empirical sociology. *Sociology*, 43(4), 762–772.
- Sbaffi, L., Rowley, J. (2017). Trust and credibility in web-based health information: A review and agenda for future research. *Journal of Medical Internet Research*, 19(6), e218.
- Schaffer, R., Kuczynski, K., Skinner, D. (2008). Producing genetic knowledge and citizenship through the Internet: Mothers, pediatric genetics, and cybermedicine. *Sociology of Health & Illness*, 30(1), 145–159.
- Schonlau, M., Couper, M.P. (2017). Options for conducting web surveys. *Statistical Science*, 32(2), 279–292.
- Schor, J.B., Attwood-Charles, W. (2017). The ‘sharing’ economy: Labor, inequality, and social connection on for-profit platforms. *Sociology Compass*, 11(8), e12493.
- Schroeder, R. (2014). Big Data and the brave new world of social media research. *Big Data & Society*, 1(2), 1–11.
- Schroeder, R., Axelsson, A.S. (ed.). (2006). *Avatars at Work and Play: Collaboration and Interaction in Shared Virtual Environments*. Dordrecht: Springer.
- Scott, J.W. (1991). The evidence of experience. *Critical Inquiry*, 17(4), 773–797.
- Scott, S., Hinton-Smith, T., Härmä, V., Broome, K. (2012). The reluctant researcher: Shyness in the field. *Qualitative Research*, 12(6), 715–734.
- Segeber, A., Bennett, W.L. (2011). Social media and the organization of collective action: Using Twitter to explore the ecologies of two climate change protests. *The Communication Review*, 14(3), 197–215.

- Serrano, A., Arroyo, J., Hassan, S. (2018). Participation inequality in Wikis: A temporal analysis using WikiChron. *Proceedings of the 14th International Symposium on Open Collaboration*. ACM. Pobrane z: http://www.opensym.org/wp-content/uploads/2018/07/OpenSym2018_paper_31.pdf.
- Shalizi, C.R., Thomas, A.C. (2011). Homophily and contagion are genetically confounded in observational social network studies. *Sociological Methods & Research*, 40(2), 211–239.
- Shapka, J.D., Domene, J.F., Khan, S., Yang, L.M. (2016). On-line versus in-person interviews with adolescents: An exploration of data equivalence. *Computers in Human Behavior*, 58, 361–367.
- Sharabi, L.L., Caughlin, J.P. (2017). What predicts first date success? A longitudinal study of modality switching in on-line dating. *Personal Relationships*, 24(2), 370–391.
- Sharma, V., Holmes, J.H., Sarkar, I.N. (2016). Identifying Complementary and Alternative Medicine Usage Information from Internet Resources. *Methods of Information in Medicine*, 55(04), 322–332.
- Shaw, A., Hill, B.M. (2014). Laboratories of Oligarchy? How the Iron Law Extends to Peer Production. *Journal of Communication*, 64(2), 215–238.
- Shifman, L. (2014a). The cultural logic of photo-based meme genres. *Journal of Visual Culture*, 13(3), 340–358.
- Shifman, L. (2014b). *Memes in Digital Culture*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Shifman, L., Blondheim, M. (2010). The medium is the joke: On-line humor about and by networked computers. *New Media & Society*, 12(8), 1348–1367.
- Shifman, L., Boxman Shabtai, L. (2014). Evasive targets: Deciphering polysemy in mediated humor. *Journal of Communication*, 64(5), 977–998.
- Shifman, L., Levy, H., Thelwall, M. (2014). Internet jokes: The secret agents of globalization? *Journal of Computer-Mediated Communication*, 19(4), 727–743.
- Shirky, C. (2009). *Here Comes Everybody: The Power of Organizing Without Organizations*. New York: Penguin.
- Sisondo, S. (2010). *An Introduction to Science and Technology Studies*. Malden – Oxford: Wiley – Blackwell Chichester.
- Sixsmith, J., Murray, C.D. (2001). Ethical issues in the documentary data analysis of Internet posts and archives. *Qualitative Health Research*, 11(3), 423–432.
- Skoric, M.M. (2012). What is slack about slacktivism? *Methodological and Conceptual Issues in Cyber Activism Research*, 77, 77–92.

- Slane, A. (2018). Information brokers, fairness, and privacy in publicly accessible information. *Canadian Journal of Comparative & Contemporary Law*, 4, 249–192.
- Slater, M., Antley, A., Davison, A., Swapp, D., Guger, C., Barker, C., Pistrang, N., Sanchez-Vives, M.V. (2006). A virtual reprise of the Stanley Milgram obedience experiments. *PLoS ONE*, 1(1), e39.
- Smahel, D., Brown, B.B., Blinka, L. (2012). Associations between on-line friendship and Internet addiction among adolescents and emerging adults. *Developmental Psychology*, 48(2), 381.
- Smith, A., Anderson, M. (2016). 5 facts about on-line dating. *Pew Research Center*. Pobrane z: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/02/29/5-facts-about-on-line-dating/>.
- Smith, N., Wickes, R., Underwood, M. (2015). Managing a marginalised identity in pro-anorexia and fat acceptance cybercommunities. *Journal of Sociology*, 51(4), 950–967.
- Sokolewicz, Z. (1974). *Wprowadzenie do etnologii*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Solove, D.J. (2004). *The Digital Person: Technology and Privacy in the Information Age*. New York – London: NYU Press.
- Solove, D.J. (2007). *The future of reputation: Gossip, rumor, and privacy on the Internet*. New Haven: Yale University Press.
- Song, H., Zmyslinski-Seelig, A., Kim, J., Drent, A., Victor, A., Omori, K., Allen, M. (2014). Does Facebook make you lonely?: A meta analysis. *Computers in Human Behavior*, 36, 446–452.
- Sparkes-Vian, C. (2018). Digital propaganda: The tyranny of ignorance. *Critical Sociology*, (preprint), DOI: 10.1177/0896920517754241.
- Spencer, R.W., Woods, T.J. (2010). The long tail of idea generation. *International Journal of Innovation Science*, 2(2), 53–63.
- Sperschneider, W., Bagger, K. (2003). Ethnographic fieldwork under industrial constraints: Toward design-in-context. *International Journal of Human-computer Interaction*, 15(1), 41–50.
- Spiller, K., Ball, K., Bandara, A., Meadows, M., McCormick, C., Nuseibeh, B., Price, B.A. (2018). Data privacy: Users' thoughts on quantified self personal data. W: B. Ajana (ed.). *Self-Tracking: Empirical and Philosophical Investigations*. Cham: Springer International Publishing.
- Spillman, L. (2014). Mixed methods and the logic of qualitative inference. *Qualitative Sociology*, 37(2), 189–205.
- Srnicek, N. (2017). *Platform Capitalism*. New York: John Wiley, Sons.
- Stacey, J. (1999). Virtual truth with a vengeance. *Contemporary Sociology*, 28(1), 18–23.

- Stake, R.E. (2005). Qualitative case studies. W: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (ed.). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.
- Stallman, R.M., Gay, J. (2009). *Free Software, Free Society: Selected Essays of Richard M. Stallman*. Paramount, CA: CreateSpace.
- Stankiewicz, P. (2011). Od przekonywania do współdecydowania: zarządzanie konfliktami wokół ryzyka i technologii. *Studia Socjologiczne*, 4(203), 95–119.
- Stasik, A. (2015). Obywatel współbadacz, czyli o korzyściach z dzielenia laboratorium – renegotjowanie umowy pomiędzy naukowcami a amatorami. *Studia Socjologiczne*, 4(219), 101–126.
- Stasik, A. (2017). Global controversies in local settings: Anti-fracking activism in the era of Web 2.0. *Journal of Risk Research*. DOI: 10.1080/13669877.2017.1313759.
- Stasik, A. (2018). Zastosowanie crowdfundingu we wspieraniu innowacji w dziedzinie zielonej energii. *e-mentor*, 1(73), 54–62.
- Stebbins, R.A. (2001). *Exploratory Research in the Social Sciences*, London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage.
- Steinberger, B.Z. (2017). Redefining employee in the gig economy: Shielding workers from the uber model. *Fordham Journal of Corporate & Finance Law*, 23: 577–596.
- Steinmetz, K.F. (2012). Message received: Virtual ethnography in on-line message boards. *International Journal of Qualitative Methods*, 11(1), 26–39.
- Stephany, A. (2015). *The Business of Sharing: Making it in the New Sharing Economy*. London – New York: Palgrave – Macmillan.
- Stroud, S.R., Cox, W. (2018). The varieties of feminist counterspeech in the misogynistic on-line world. W: J.R. Vickery, T. Everbach (ed.). *Mediating Misogyny: Gender, Technology, and Harassment*. Cham: Springer International Publishing.
- Strumińska-Kutra, M. (2016). Engaged scholarship: Steering between the risks of paternalism, opportunism, and paralysis. *Organization*, 23(6), 864–883.
- Sturges, P. (2015). Limits to freedom of expression? The problem of blasphemy. *IFLA Journal*, 41(2), 112–119.
- Sudweeks, F., Simoff, S.J. (1999). Complementary explorative data analysis: The reconciliation of quantitative and qualitative principles. W: S. Jones (ed.). *Doing Internet Research: Critical Issues and Methods for Examining the Net*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage.
- Sugihartati, R. (2017). Youth fans of global popular culture: Between prosumer and free digital labourer. *Journal of Consumer Culture*. Pobrane z: <https://doi.org/10.1177/1469540517736522>.

- Sulek, A. (2001). *Sondaż polski*. Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk.
- Sulkowski, Ł. (2012). Globalization of culture and contemporary management models. *Journal of Intercultural Management*, 4(4), 18–28.
- Surowiecki, J. (2004). *The Wisdom of Crowds*. New York: Anchor Books.
- Sutton, J. (2011). An ethnographic account of doing survey research in prison: Descriptions, reflections, and suggestions from the field. *Qualitative Sociology Review*, 7(2), 45–63.
- Sveningsson Elm, M. (2009). How do various notions of privacy influence decisions in qualitative internet research? W: A. Markham, N. Baym (ed.). *Internet inquiry: Conversations about method*. London – New Delhi – Thousand Oaks: Sage.
- Swan, M. (2013). The quantified self: Fundamental disruption in big data science and biological discovery. *Big Data*, 1(2), 85–99.
- Szlendak, T., Olechnicki, K. (2017). *Nowe praktyki kulturowe Polaków*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szpunar, M. (2004). Społeczności wirtualne jako nowy typ społeczności – eksplikacja socjologiczna. *Studia Socjologiczne*, 2(173), 95–133.
- Szpunar, M. (2010). *Internet w procesie realizacji badań*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Szpunar, M. (2016). Humanistyka cyfrowa a socjologia cyfrowa. Nowy paradygmat badań naukowych. *Zarządzanie w Kulturze*, 17(4), 355–369.
- Sztompka, P. (1991). *Society in Action: The Theory of Social Becoming*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sztompka, P. (1993). Civilizational incompetence: The trap of post-communist societies. *Zeitschrift für Soziologie*, 22(2), 85–95.
- Sztompka, P. (1999). *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge, UK – New York, NY: Cambridge University Press.
- Sztompka, P. (2005). *Socjologia wizualna: fotografia jako metoda badawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sztompka, P. (2016). *Kapitał społeczny. Teoria przestrzeni międzyludzkiej*. Kraków: Wydawnictwo Otwarte.
- Tay, L., Jebb, A.T., Woo, S.E. (2017). Video capture of human behaviors: Toward a Big Data approach. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 18, 17–22.
- Taycher, L. (2010). Books of the world, stand up and be counted! All 129,864,880 of you. *Google Books Search Blog*. Pobrane z: <https://booksearch.blogspot.com/2010/08/books-of-world-stand-up-and-be-counted.html>.

- Terranova, T. (2004). *Network Culture: Cultural Politics for the Information Age*. New York: Pluto Press.
- Thelwall, M. (2009). *Introduction to Webometrics: Quantitative Web Research for the Social Sciences*. San Rafael, CA: Morgan & Claypool.
- Thet, T.T., Na, J.C., Khoo, C.S.G. (2010). Aspect-based sentiment analysis of movie reviews on discussion boards. *Journal of Information Science*, 36(6), 823–848.
- Thomas, D.R., Pastrana Portillo, S., Hutchings, A., Clayton, R.N., Beresford, A.R. (2017). Ethical issues in research using datasets of illicit origin. *Proceedings of IMC '17*. Pobrane z: <https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/267728>.
- Thomas, J. (1996). When cyber-research goes wrong: The ethics of the Rimm 'Cyberporn' study. *The Information Society*, 12(2), 189–197.
- Tourish, D. (2011). Leading questions: Journal rankings, academic freedom and performativity: What is, or should be, the future of Leadership? *Leadership*, 7(3), 367–381.
- Tourish, D., Willmott, H. (2015). In defiance of folly: Journal rankings, mindless measures and the ABS guide. *Critical Perspectives on Accounting*, 26, 37–46.
- Tousijn, W. (2006). Beyond decline: Consumerism, managerialism and the need for a new medical professionalism. *Health Sociology Review*, 15(5), 469–480.
- Travers, M. (2009). New methods, old problems: A sceptical view of innovation in qualitative research. *Qualitative Research*, 9(2), 161–179.
- Tsing, A.L. (2011). *Friction: An Ethnography of Global Connection*. Princeton: Princeton University Press.
- Tsvetkova, M., García-Gavilanes, R., Floridi, L., Yasseri, T. (2017). Even good bots fight: The case of Wikipedia. *PLoS ONE*, 12(2), e0171774.
- Turner, J.H., Maryanski, A. (2004). Analiza sieciowa. W: J.H. Turner (ed.). *Struktura teorii socjologicznej* (tłum. J. Szmatka). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tushman, M.L., Scanlan, T.J. (1981). Boundary spanning individuals: Their role in information transfer and their antecedents. *Academy of Management Journal*, 24(2), 289–305.
- Underberg, N.M., Zorn, E. (2013). *Digital Ethnography: Anthropology, Narrative, and New Media*. Austin: University of Texas Press.
- Urbańska, S. (2015). *Matka Polka na odległość. Z doświadczeń migracyjnych robotnic 1989–2010*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

- Selm van, M., Jankowski, N.W. (2006). Conducting on-line surveys. *Quality and Quantity*, 40(3), 435–456.
- Varnhagen, C.K., Gushta, M., Daniels, J., Peters, T.C., Parmar, N., Law, D., Hirsch, R., Sadler Takach, B., Johnson, T. (2005). How informed is on-line informed consent? *Ethics and Behavior*, 15(1), 37–48.
- Vergeer, M. (2015). Twitter and Political Campaigning. *Sociology Compass*, 9(9), 745–760.
- Vessuri, H., Guédon, J.-C., Cetto, A.M. (2014). Excellence or quality? Impact of the current competition regime on science and scientific publishing in Latin America and its implications for development. *Current Sociology*, 62(5), 647–665.
- Vickery, J.R. (2014a). The curious case of confession bear. The reappropriation of on-line macro-image memes. *Information, Communication & Society*, 17(3), 301–325.
- Vickery, J.R. (2014b). The curious case of Confession Bear: The reappropriation of on-line macro-image memes. *Information, Communication & Society*, 17(3), 301–325.
- Vigen, T. (2015). *Spurious Correlations*. New York: Hachette Books.
- Virno, P. (2008). Jokes and innovative action: For a logic of change. *Artforum*, 46(5), 251–258.
- Wakeford, N. (2003). The embedding of local culture in global communication: Independent internet cafes in London. *New Media & Society*, 5(3), 379–399.
- Walker, A., Panfil, V.R. (2017). Minor attraction: A queer criminological issue. *Critical Criminology*, 25(1), 37–53.
- Walker, N.A. (1988). *A Very Serious Thing: Women's Humor and American Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Walsh, D. (2004). Doing ethnography. W: C. Seale (ed.). *Researching society and culture*. Newbury Park – London – New Delhi: Sage.
- Walzer, S., Oles, T.P. (2003). Accounting for divorce: Gender and uncoupling narratives. *Qualitative Sociology*, 26(3), 331–349.
- Wang, D., Piazza, A., Soule, S.A. (2018). Boundary-spanning in social movements: Antecedents and outcomes. *Annual Review of Sociology*, 44(1), 167–187.
- Wang, T. (2013). Big data needs thick data. *Ethnography Matters*, 13. Pobrane z: <http://ethnographymatters.net/2013/05/13/big-data-needs-thick-data/>.
- Wang, Y., Kosinski, M. (in press). Deep neural networks are more accurate than humans at detecting sexual orientation from facial images. *Journal of Personality and Social Psychology*.

- Warner, W.L., Low, J.O. (1947). *The Social System of the Modern Factory: The Stike: A Social Analysis*. New Haven: Yale University Press.
- Washburn, J. (2006). *University, Inc.: The Corporate Corruption of Higher Education*. New York: Basic Books.
- Weaver, S. (2010a). Liquid racism and the Danish Prophet Muhammad cartoons. *Current Sociology*, 58(5), 675–692.
- Weaver, S. (2010b). The ‘Other’ laughs back: Humour and resistance in Anti-racist comedy. *Sociology*, 44(1), 31–48.
- Weber, S. (2004). *The Success of Open Source*. Cambridge: Harvard University Press.
- Weick, K.E. (1979). *The Social Psychology of Organizing*. Reading, MA: Addison – Wesley Publications.
- Wellman, B. (2004). The three ages of internet studies: Ten, five and zero years ago. *New Media & Society*, 6(1), 123–129.
- Wellman, B., Berkowitz, S.D. (ed.). (1988). *Social structures: A network approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Werbner, P., Modood, T. (ed.). (2015). *Debating Cultural Hybridity: Multicultural Identities and the Politics of Anti-racism*. London: Zed Books.
- White, D.S., Le Cornu, A. (2011). Visitors and Residents: A new typology for on-line engagement. *First Monday*, 16(9). DOI:10.5210/fm.v16i9.3171.
- Whiteman, N. (2012). *Undoing Ethics. Rethinking Practice in On-line Research*. New York – Dortrecht – Heidelberg – London: Springer.
- Whyte, W.F. (2012). *Street Corner Society; The Social Structure of an Italian Slum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Whyte, W.F., Whyte, K.K. (1984). *Learning from the Field: A Guide from Experience*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Wiggins, B.E., Bowers, G.B. (2015). Memes as genre: A structural analysis of the memescape. *New Media & Society*, 17(11), 1886–1906.
- Williams, M. (2007). Avatar watching: Participant observation in graphical on-line environments. *Qualitative Research*, 7(1), 5–24.
- Williams, M.L., Burnap, P., Sloan, L. (2017). Towards an ethical framework for publishing Twitter data in social research: Taking into account users’ views, on-line context and algorithmic estimation. *Sociology*, 51(6), 1149–1168.
- Willis, P. (2013). *The Ethnographic Imagination*. New York: John Wiley & Sons.
- Wit, J.B. de, Das, E., Vet, R. (2008). What works best: Objective statistics or a personal testimonial? An assessment of the persuasive effects of different types of message evidence on risk perception. *Health Psychology*, 27(1), 110–115.

- Wittel, A. (2013). Counter-commodification: The economy of contribution in the digital commons. *Culture and Organization*, 19(4), 314–331.
- Wojciechowski, A. (2004). Rozległość kontaktów i siła wzajemnej pomocy w sieci powiązań społecznych. *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(17), 75–87.
- Wojtala, M. (2018). Internet jako medium dla propagandy. *Młoda Humanistyka*, 11(1). Pobrane z: <http://www.humanistyka.com/index.php/MH/article/view/138>.
- Wolf, D.R. (1991). *The Rebels: A brotherhood of Outlaw Bikers*. Toronto: University of Toronto Press.
- Wolf, M. (1992). *A Thrice-told Tale: Feminism, Postmodernism, and Ethnographic Responsibility*. Stanford: Stanford University Press.
- Wolfendale, J. (2007). My avatar, my self: Virtual harm and attachment. *Ethics and Information Technology*, 9, 111–119.
- Wood, M. (1994). *Radical Satire and Print Culture, 1790–1822*. Oxford: Oxford University Press.
- Wooldridge, T. (2014). The enigma of Ana: A psychoanalytic exploration of pro-anorexia Internet forums. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 13(3), 202–216.
- Woolgar, S. (1991). The turn to technology in social studies of science. *Science, Technology, & Human Values*, 16(1), 20–50.
- Wozniak, A. (2016). Dyskurs wegański i wegetariański a szowinizm gatunkowy w memach internetowych. *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, 14(2), 151–164.
- Wójcik, S. (2013). Korzystanie z internetu przez polską młodzież – studium metodą teorii ugruntowanej. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(1), 13–33.
- Wu, S., Ward, J. (2018). The mediation of gay men's lives: A review on gay dating app studies. *Sociology Compass*, 12(2), e12560.
- Yang, Y.T., Delamater, P.L., Leslie, T.F., Mello, M.M. (2016). Socio-demographic predictors of vaccination exemptions on the basis of personal belief in California. *American Journal of Public Health*, 106(1), 172–177.
- Yeritsian, G. (2017). 'Capitalism 2.0': Web 2.0 manifestoes and the new spirit of capitalism. *Critical Sociology*, 44(4-5), 703–717.
- Youyou, W., Kosinski, M., Stillwell, D. (2015). Computer-based personality judgments are more accurate than those made by humans. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(4), 1036–1040.
- Zannettou, S., Caulfield, T., Blackburn, J., De Cristofaro, E., Sirivianos, M., Stringhini, G., Suarez-Tangil, G. (2018). On the Origins of Memes by Means of Fringe Web Communities. *arXiv preprint*, (arXiv:1805.12512).

- Zaród, M. (2015). Działanie, doświadczenie, wiedza. Wokół prac Harry'ego Collinsa. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 11(4), 192–206.
- Zaród, M. (2017). Hakerzy i kolektywy hakerskie w Polsce. Od operacjonalizacji do laboratoriów i stref wymiany. *Studia Socjologiczne*, 334(1), 225–253.
- Zarycki, T. (2006). Społeczne konsekwencje rozwoju internetu – rewolucja czy reprodukcja struktur społecznych? W: D. Batorski, M. Marody, A.W. Nowak (ed.). *Społeczna przestrzeń Internetu*. Warszawa: Wydawnictwo Academica.
- Zhang, P., Li, M., Gao, L., Fan, Y., Di, Z. (2014). Characterizing and modeling the dynamics of activity and popularity. *PLoS ONE*, 9(2), e89192.
- Zimmer, M. (2010). 'But the data is already public': On the ethics of research in Facebook. *Ethics and Information Technology*, 12, 313–325.
- Zimmer, M. (2018). Addressing conceptual gaps in big data research ethics: An application of contextual integrity. *Social Media+ Society*, 4(2). DOI: org/10.1177/2056305118768300.
- Zittrain, J. (2008). *The Future of the Internet And How to Stop It*. New Haven: Yale University Press.
- Zook, M., Barocas, S., Crawford, K., Keller, E., Gangadharan, S.P., Goodman, A., Hollander, R., Koenig, B.A., Metcalf, J., Narayanan, A. (2017). Ten simple rules for responsible big data research. *PLoS computational biology*, 13(3), e1005399.
- Zuber, S., Reed, A.M. (1993). The politics of grammar handbooks: Generic he and singular they. *College English*, 55(5), 515–530.
- Zukerfeld, M. (2017). The tale of the snake and the elephant: Intellectual property expansion under informational capitalism. *The Information Society*, 33(5), 243–260.
- Zukin, S., Papadantonakis, M. (2017). Hackathons as co-optation ritual: Socializing workers and institutionalizing innovation in the 'new' economy. W: A.L. Kalleberg, S.P. Vallas (ed.). *Precarious Work*. Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Żulicki, R. (2017). Potencjał Big Data w badaniach społecznych. *Studia Socjologiczne*, 3(226), 175–207.